

Oppalaškommeanta n. 1

**Álbmotlaš veahádagaid suodjaleami
rápmaoktasašsoahpamuša oahpahusa ja skuvlema
oppalaškommeanta**

Dohkkehuvvon 2.3.2006

Sisdoallu

I Láidehus	7
1.1 Oppalaškommeantta ulbmil	7
1.2 Rápmaoktasašsoahpamuš – riikkaidgaskasaš olmmošriekteinstrumeanttaid mávssolaš oassi	11
1.3 Skuvlema ulbmilat	14
1.4 Rápmaoktasašsoahpamuša 4–6 artiklaid mearkkašupmi	17

Oassi II Rápmasoahpamuša earenoamáš oahpahusa ja skuvlema mearrádusat	26
2.1 Rápmaoktasašsoahpamuša 12 artikla	26
2.2 Rápmaoktasašsoahpamuša 13 artikla	50
2.3 Rápmaoktasšsoahpamuša 14 artikla	53

III oassi Guovddáš vehádat- ja kultuvrraidgaskasaš oahpahusa ja skuvlema áššit	66
Čuovus: Ráddeaddi komitea vuosttaš cealkinjorrosisttis giedahallan oahppo- ja skuvlenáššiid logahallan	69

Čoahkkáigeassu

Dát oppalaškommeanta lea golmmaoasat:

Oassi I Láidehus – Láidehusa deháleamos oassi lea kápihtal 1.4, mas gieđahallo rápmaoktasašsoahpamuša 4,5 ja 6 artikla vehádatskuvlema oaidninvuogis. Oppalaškommeanta dovddasta dan, ahte rápmaoktasašsoahpamušain lea mearkkašupmi vuosttažettiin danin, ahte dat dáhkida vehádatolbmuide vuoigatvuođa buorrešlájat ja nuvtá vuolit vuodđodási oahpahussii sihke oppalaš ja ovttalágán vejolašvuođa nuppi dási oahpahussii (vuoigatvuohta oahpahussii). Nuppádassii dat ráhkada norpmaid dasa, makkár dát oahpahus ja skuvlen galggalii leat sisdoalus ja hámis dáfus (skuvlema vuoigatvuođat), vai máná návccat ja persovnnalašvuođa gárganeapmi sáhttet ovddiduvvot, máná oadjebasvuohta dáhkiduvvot ja dávistuvvot ohppiid ja sin váhnemiid gielalaš, oskkoldatlaš ja filosofalaš ulbmiliidda. Rápmaoktasašsoahpamuša oahpahusa ja skuvlema mearrádusat galget adnot mielas buot kultuvrraidgaskasaš skuvlema plánemis ja doaimmas, man ulbmilin lea álkidahttit servodagas orru sierra joavkkuid gaskavuoda ipmárdusa, oktavuodaid ja vuorrováikkuhusa.¹ Láidehusas gieđahallojuvvojit maid oahpahusa ja skuvlema mánggalágán ulbmiliid váikkuhusat vehádat- ja kultuvrraigaskasaš skuvlemii sihke rápmaoktasašsoahpamuša ja eará olmmošriekeinstrumeanttaid gaskavuoda nanu čatnosiid dehálašvuohta.

---

¹ Doahpagiin ‘mánggakultuvrralaš’ ja ‘kultuvrraidgaskasaš’ logus 2.1, mii gieđahallá dárkileappot 12 artikla.

Oassi II – Oppalaškommeantta váldokápihtal vuojuđuuvvá rápmaoktasašsoahpamuša 12-14 artiklaide. Dás oppalašgeahčastat čuovvu mearrádusaid ráhkadusa dakko bakte, ahte 12 artikla miel ovttalágán vuoigatvuohta skuvlemii lea goalmmát áššebáiki, vaikko dat lea juo muhtin veardde gieđahallon 4 artikla olis, mii bealistis dáhkida ovttaveardásašvuoda vuoigatvuođa ovddas ja gieđá almmolaš vealaheami. Gieđahallon áššit čájehit, ahte dehálaš mearrádusaide lea addon mávssolaš normatiiva sisdoallu, mii fállá soahpamušstáhtaide ja mearrádusdahkkiide mearkkašahtti bagadallanveahki. Čielggadeamit dehe ráđdeaddi komitea cealkámušaid juolgenohtat, mat gusket dihto soahpamušstáhtaid, eai atte gokčevaš gova buot áššáigullevaš áššis loktanán dáhpáhusain. Daid dárkkuhussan lea čuvget aitosaš ášši muhtin ovdamearkka vuodul. Dán oasi loahpas leat čalmmustahtton dat njunušprinsihpat, mat leat gárgehuvvon riikkaidgaskasaš institušuvnnaiguin álbmotlaš vehádagaide gullevaš olbmuid oahpahasviggamušaid plánema ja ollašuttima várás.

Oasis III lea ráđdeaddi komitea *logahallan guovddáš mearkkašumiin, mat váikkuhit vehádat- ja kultuvrraidgaskasaš skuvlemii*, maid soahpamušstáhtat sáhttet geavahit čujuhussan plánedettiineaset, ollašutedettiineaset ja árvvoštaladettiineaset skuvlenpolitihka ja lágaid, mat gusket vehádatolbmuid. Dán oasis lea maid čeahkkáigeassu deháleamos oppalaškommeantta ovdan lokten áššiin.

Čuvvosis lea *ráđđeaddi komitea* vuosttaš *cealkinjurrosisttis giedahallan skuvlenáššiid logahallan*. Geavadis ráđđeaddi komitea álggahii vehádatskuvlema geahčastagas dán logahallama ráhkadeami. Dat lea laktojuvvon dán oppalašgeahčastahkii, daningo dat sáhtta doaimmat ávkkálaš dárkkistuslistun áššiin, maid gánnáha váldit vuhtii ságastaladettiin vehádat- ja kultuvrraidgaskasaš skuvlemis. Dat sáhtta leat maddái ávkkálaš reaidu álbmotserviide, main lea ulbmilin ráhkadit molssaeaktoraporttaid, mat gusket vehádatskuvlema. Lohkkit fuomášit, ahte oppalaškommeanta čuovvu prinsihpas logahallamis ráhkaduvvon ráhkadusa.

I Láidehus

1.1 Oppalaškommeantta ulbmil

1. Skuvlen adnojuvvo dálá áigge diehttelas viggamuššan ja vuoimmálaš dieđu, doaladumiid ja árvvuid sirdi gaskaoapmin. Rápmaoktasašsoahpamušas (Álbmotlaš vehádagaid suodjaleami rápmaoktasašsoahpamuš FCNM) mihkkege eará fáttáid ii oaččo nu olu saji. Skuvlen lea golmma sierramearrádusa dehege 12-14 artiklaid áššefáddá (rápmaoktasašsoahpamuša II oasis leat 16 mávssolaš mearrádusa), ja maid 6 artikla, mii gieđahallá ovtaveardásašvuoda ja skuvlema, sisdoallá oppalaš mearrádusainis njuolggočujuhusaid skuvlemii.

2. Mañimus jagiid álbmotlaš vehádagaid suodjaleami oktasašsoahpamuša ráđdeaddi komitea (mañnelis 'ráđdeaddi komitea') lea jeavddalaččat cealkán, ahte lea dárbu ráhkadit čoaikkáigeasuid dihto fáddáollisvuodain dan muosáhusaid ja oainnuid vuodul. Jagi 2003 dollojun rápmaoktasašsoahpamuša viđat vuoimmisorrunjagi ávvudan konfereansa buvtii dán ságastallamii mearkkašahti ođđa sisdoalu.² Konfereansa golbma ságastallanfáttá ledje oassálastin, diedihangaskaoamit ja skuvlen. Dán golmma fáttás ráđdeaddi komitea válljii skuvlema viidodahkan, mas

---

² Eurohpá ráđdi almmustahtii konfereansaraportta jagi 2005; "Filling the Frame: Five years of monitoring the Framework Convention for the Protection of National Minorities" (Sámás: Rámaid deavdin. Vihtta jagi vehádagaid suodjaleami rápmaoktasašsoahpamuša bearráigeahču) ISBN 92-871-5472-2.

ráhkaduvvo vuosstaš čiekŋalisanalyša, mii vuodđuduvvá dan iežas muosáhussii.

3. Dál čalmmustahtton oppalašgeahčastat viggá gokčat vihtta sierra muhto nuppiidasaset laktáseaddji fáddábiirre:

- Das čoaħkkáigessojuvvojit ráđdeaddi komitea muosáhusat barggus, man dat lea bargan skuvlenuoigatvuodaid olis ja beales (earenoamážit rápmaoktasašsoahpamuša 12-14 artiklat) sihke oahpahusa sajadagas utnolašvuoda ja kultuvrraidgaskasaš sártnodeami ovddideami várás dego rápmaoktasašsoahpamuša artiklas 6(1) lea árvvoštallojuvonnai boahteáigái. Dát oktasaškommeanta vuojuđuvvá eanas 12 ja 14 artiklaide, daningo dát guokte mearrádusa leigga ráđdeaddi komitea skuvlema bearráigeahččo-doaimma váimmusin vuosstaš bearráigeahččo-jorrosis;
- Das deattuhuvvo, ahte stáhta mearreáigeraporttain lea olu dieđu eatnatvuolta ja sierra oktavuodain adnon čovdosiid viiddes girjjatvuolta. Mánngga sierra riikkas miehtá Eurohpá heivehanvuloš geavadat duddjojít gokčevaš gova rápmaoktasašsoahpamuša ollašuhttimis ja addet ná vejolašvuoda joatkit dán čielggadeamis ovdan loktejuvvon eatnatlohkosaš sierragažaldagaid suokkardallama.
- Dat identifisere fáttáid, mat gáibidit lassifuomášumi sihke ráđdeaddi komitea boahttevaš barggus, rápmaoktasašsoahpamuša ollašuhttimis ja soahpamušstáhtaid mearreáigeraporttain ja eará

- doibmiid dego álbmotservviid ja akademalaš doaimmas;
- Oktasaškommeanta viggá maid ásaht rádđeaddi komitea barggu ja oainnuid viiddit riikkaidgaskasaš diskurssa oassin;
  - Das loktejuvvojit ovdan muhtin gealdagasat, maid rádđeaddi komitea lea deaivan vehádat- ja kultuvrraidgaskasaš skuvlema suorggis sihke válljemiid, maid mieldeorru doaibmit galget bargat, lei dal gažaldat soahpamušstáhtain ja daid stáhtahálddahusas, vehádagain, váhnemiin ja stuđeanttain/ohppiin.

4. Oktasaškommeantta juohke oasi loahpa jurddabohtosiid duođasteami várás oktasaškommeanta ovttastahtta rádđeaddi komitea cealkámušaid, mat gusket dihto stáhtaid sihke komiteai addojuvvon mearreáigeraporttaid ja eará gállduid.

5. Rádđeaddi komitea sávvá, ahte čielggadeapmi fállá geavada oahpisteami rápmaoktasašsoahpamuššii searvan soahpamušstáhtaide ja eará skuvlendoaimma olis bargi doibmiide. Dát doaibmit leat oahpaheaddjit, oahppit dehe stuđeanttat ja dáid váhnemat,³ vehádagat ja daid ovddasteaddjisearvvit sihke guovddáš-, báikkálaš- ja guovlohálddahusa eiseválddit. Ferte goitge deattuhit juo álggu rájes, ahte skuvlema mánggalágán ulbmiliid ja duođalaš diliid mánggahápmásašvuođa dihte dán suorggis eai leat leame matge ”ovtta sturrodaga” čovdosiid.

---

³ Oktasaškommeanttas ii gieđahallo duššefal mánáid oahpaheapmi muhto maid sin váhnemiid (stuđeanttat, rávesolbmot jed.) skuvlen.

6. Čalmmustahtton čielggadeami ulbmilin ii galgga leat buotčilgejeaddji analysa buot rápmaoktasašsoahpamuša ollái gullevaš vehádat- ja kultuvrraidgaskasaš skuvlema áššiin. Ulbmil lea ráhkadit čoaikkáigeasu ráđdeaddi komitea vuosttaš bearráigeahččojorrosis oažžun muosáhusaid ja deattuhit muhtin mávssolaččamus komitea barggustis deaivan áššiid. Nuppi bearráigeahččojorrosis sáhttet buresge boahit ovdan gažaldagat, mat eai leat seamma ládje mávssolaččat vuosttaš jorrosis.⁴

7. Oktasaškommeanta deaddočuokkisin lea rápmaoktasašsoahpamuša rolla dan dássedeattuhanbarggus, mas nuppe dáfus háliiduvvojit doalahuvvot ja gárgehuvvot álbmotlaš vehádatolbmuid kultuvrra ja identiteahta mávssolaš iešvuogit ja nuppe dáfus oažžut sin eaktodáhtolaččat ovttaiduvvat ja oassálastit daidda servodagaide, main sii ellet.

Ráđdeaddi komitea sávvá, ahte dál čalmmustahtton oktasaškommeanta sáhtta adnojuvvot reaidun soahpamušstáhtaid áššáigullelaš skuvlenpolitihka plánemis ja ollašuhthimis sihke maid lassioasážin dan konstruktiiivvalaš gulahallamis, man dat leat álggahan oassebealstáhtain vuosttaš bearráigeahččojorrosa áigge.

---

⁴ Dán dihte čielggadeamis čujuhuvvo dušše vuosttaš bearráigeahččojorrosa materiálaide.

1.2 Rápmaoktasašsoahpamuš – riikkaidgaskasaš olmmošriekteinstrumeanttaid mávssolaš oassi

8. Álbmotlaš vehádagaid ja daidda gullevaš olbmuid rivttiid ja friddjavuođaid suodjaleapmi ráhkada olmmošrivttiid riikkaidgaskasaš suddjema mávssolaš oasi dego dat lea rápmaoktasašsoahpamuša 1 artiklas dáhkiduvvon:

”Álbmotlaš vehádagaid sihke dáid vehádatolbmuid rivttiid ja friddjavuođaid suddjen lea olmmošrivttiid riikkaidgaskasaš suddjema giddes oassi, mii dakkáražžan gullá riikkaidgaskasaš ovttasbarggu ollái.”

9. Dás čuovvu, ahte rápmaoktasašsoahpamuša dáhkidan *voigatvuohta skuvlejupmái ja skuvlejupmái gullevaš voigatvuođat* leat stáđásnuvvan skuvlenuoigatvuođaid mávssolaš oassi eatnatlohkosaš riikkaidgaskasaš instrumeanttaid sierranjuolggadusaid mielde. Dát leat olmmošrivttiid oppamáilmmálaš julggaštus, ekonomalaš, sosiálalaš ja kultuvrralaš rivttiid oktasašsoahpamuš, mánáid rivttiid soahpamuš, nissonolbmuid buotlágán vealaheami jávkadeami oktasašsoahpamuš, UNESCO oktasašsoahpamuš vealaheami vuostálastima várás oahpahussuorggis, Eurohpá ráđi oktasašsoahpamuš olmmošrivttiid ja vuodđofriddjavuođaid suddjema várás ja ođasnuhtton Eurohpá sosiálalaš vuodđogirji.

10. Dát njuolggadusat gusket eatnatlohkosaš sierralágán voigatvuođaid, dego omd.:

- nuvtá ja bákkolaš vuodđooahpahusa prinsihppa;
- ovttaveardásaš voigatvuohta skuvlemii ja ovttalágán vejolašvuođat skuvlenuogádaga siste;

- váhnemiid friddjavuohta välljet mánáidasaset addojun skuvlema šlája iežaset oskkoldatlaš, morálalaš dehe filosofalaš nanu jáhku mielde;
- ovttaskas ja juridihkalaš servošiid vuoigatvuohta vuodđudit ja jođihit iežaset skuvlenlágádusaid;
- sisafárreaddjidoogát bargiid ja dáid bearrašiid vuoigatvuohta giellaohppui.

11. EDOO* Haag ávžžuhusain álbmotlaš vehádagaid oahpahusvuoigatvuođain gávdná mearkkašahti ládje rávvagiid álbmotlaš vehádagaid skuvlenuoigatvuođain. Áššiin, mat gusket vehádatgielaid ja oahpahusa, oazžu lassioahpisteami maidái guvllolaš dehe vehádatgielaid eurohpalaš vuodđogirjjis.

12. Rápmaoktasašsoahpamušain dáhkiduvvojit vuoigatvuođat ‘álbmotlaš vehádatolbmuide’. Lea čielggas, ahte dát ’olbmot’ sáhttet leat dievddut dehe nissonat, mánát dehe ráves olbmot. Iešalldes oktasašsoahpamuša mearrádusain ii čujuhuvvo duššefal formálalaš skuvlaoahpahussii muhto skuvlemii ja skuvlenuogádahkii viidáseappot. Mañimus jagiid ráđdeaddi komitea lea gidden ovdalačča hearkkibut fuomášumi vehádatolbmuid dehe vehádatjoavkkuid siskkáldas joavkkuid vuoigatvuođaid mánggaide čuovvumušaide. Lei dal gažaldat dievdduin dehe nissoniin, riikkavuložiin dehe ii-riikkavuložiin.⁵

---

* EDOO lea oanádus Eurohpá dorvo- ja ovttasbargoorganisašuvnnas (=OSCE); jorgaleaddji fuomášahttin

⁵ Ovdamearkkadihte Slovakia dásseválldi mearreáigeraporta ACFC/SR(99)8 doalai sisttis dieđuid skuvlenuviggamušain, mat čuhce earenoamážit románaniissonidda. Britannia celkkii iežas mearráigeráporttas ACFC/SR(99)13, ahte “ráđdehus lea fuolas

13. Rápmaoktasašsoahpamuš ii goitge guoskka dušše vehádagaid vuoigatvuođa oahpahussii ja skuvlemii ja earenoamážit dihtotiipat skuvlemii. Rápmaoktasašsoahpamuš lea liikká dehálaš vehádaga giela, kultuvrra ja árbevieruid didolašvuođa ja dieđu lasiheami várás váldoálbmoga gaskavuodas.⁶ 14(3) artiklas dasa lassin mearriduvvo, ahte álbmotlaš vehádagaid skuvlema vuoigatvuohta oahppat vehádatgiela dehe oažžut oahpaha dáinna gielain ii oaččo bidjat vára vuollái stáhta virggálaš giela oahppama iige váikkuhit stáhta virggálaš giela oahpaheapmái.

14. Dego bajábealde lea juo gávnnavuvvon, skuvlen lea diehtelas vuoigatvuohta, muhto dat lea maid dehálaš gaskaoapmi eará vuoigatvuođaid, dego oassálastin-, olggosbuktin- ja searvanfriddjavuođa ollašuvvama dáfus. Dán dihte rápmaoktasašsoahpamušain lea guovddáš

---

etnikkalaš vehádatjoavkku ohppiid eahpegorálaš mearis, earenoamážit afrokaribialaš bártniid, geat ... eai leat ... skuvllain”. Ráddeaddi komitea registrerii cealkámušas ACFC/INF/OP/I(2002)006, mii guoskkai Britannia, alladási oahpahussii beassamis, ahte ”vaikko dihto etnikkalaš joavkkut leat bures ovddastuvvon ... nuppit dego bangladeshlaš nissonat ja arfiikkalaš ja afrokaribialaš dievddut leat duodalaččat váilevaččat ovddastuvvon” (lohku 85).

⁶ Geahča ráddeaddi komitea cealkámuš ACFC/INF/OP/I(2002)4, lohku 30, mii guoská Kyprosa. Eará cealkámušain lea deattuhuvvon spesiála ámmátjovkkuid olbmuid skuvlendárbu. Ná omd. ráddeaddi komitea cealkámušas ACFC/INF/OP/I(2003)004, mii guoská Albania, deattuhuvvo dihto ámmátjoavkkuid – dego lágalašvuođa bearráigeahčči eiseválddiid, riekteológadusa ja kommunikašuvdnaásahusaid bargiid – skuvlendárbbu sihke sierra romána- ja egyptalašservošiid diliid ja dárbbuid utnolašvuođa ovddideami várás (lohku 94).

dehálaš sajádat sierra olmmošriektenjuolggadusaid oktavuohčačanusin ja álbmotlaš vehádatolbmuid visot olmmošrivttiid dáhkideaddjin.

15. Skuvlema plánemis ja doaimmain ferte váldit vuhtii bargu, mii bargu earánai forumiin. Dát eará doaibmibealit leat ON:a soahpamušaid bearráigeahčči orgánat, ON:a sierrareporterejeaddji skuvlenuoigatvuodas, Eurohpá olmmošriekteduopmostuollu ja Eurohpá ráđi orgánat - (dego Eurohpá ráđi vuodđogirji áššedovdikomitea, mii guoská guvllolaš ja vehádatgielaid, skuvlaoahpahusa, eará oahpahusa ja allaskuvlema váldoossodat ja dan giellapolitihkkajuogus).

Vuoigatvuoda *skuvlemii* ja vuoigatvuoda *skuvlemis* galgá geahčaduvvot maid viiddit oktavuodas dehege stáhtaid geatnegasvuodain olmmošriekteskuvlema oassin ja earenoamážit johtáhuvvon máilmmi olmmošrivttiid skuvlenprográmma oktavuodas.⁷

1.3 Skuvlema ulbmilat

16. Go geahčaduvvojit sierra servodagaid skuvlemii ásahuvvon ulbmilat rápmaoktasašsoahpamuša oaidninvuogis, de sáhtta oaidnit, ahte dat leat hui

---

⁷ Dáid fidnuid beaivádan- ja oktavuohtheadut leat čuovvovaččas: ON:a dievasčoakkán, Revised draft plan of action for the first phase (2005-2007) of the World Programme for Human Rights Education, A/59/525/Rev.1 (2.3.2005). (Sámás: Ođasnuhtton vuosstaš muttu doaibmaprográmma máilmmi olmmošriektešaddadeami doaibmaprográmma).

mánngalágánat ja muhtimin juobe ruossalasat nuppiideaset ektui, ja dat galget heivehuvvot oktii dássettolaš vuogi mielde. Skuvlen guoská mánngaid sierra čanusjoavkkuid: dat, geat galget skuvlejuvvot, oahpaheaddjit, váhnemat, vehádatjoavkkut, báikkálaš, guvllolaš ja guovddášhálddahusa eiseválddit. Sin dárbbut ja sávaldagat sáhttet molsašuddat ja dat galget geažos áigge árvoštallojuvvot ja váldojuvvot vuhtii vejolašvuodaid mielde. Mánáid vuoigatvuodaid oktasašsoahpamuš lea ásahan mánáid dárbbuid ja sávaldagaid deháleamos sadjái, ja dát oaidninvuohki ii leat leamaš ovddit áššegirjiin. Dát lea hui dehálaš oahpahusa dáfus daningo ovddit eará riikkaidgaskasaš áššegirjiin leat deattuhuvvon váhnemiid dehe oahpaheddjiid beroštumiid čuozáhagat ja molssaeavttut ja seamma oktavuodas máná oainnut leat govssahallan.

17. Skuvlema ulbmilat leat giedahallon viidát ON:a máná vuoigatvuodaid oktasašsoahpamuša 29 artiklas. Dat čuodjá čuovvovaččat:

“1. Soahpamušstáhtat leat ovttaoavilis das, ahte máná skuvlemis galgá viggat:

(a) máná persovnnalašvuoda, attáldagaid sihke vuoigálaš ja rumašlaš válmmašvuodaid nu dievaslaš gárgeheapmái go vejolaš;

(b) olmmošrivttiid ja vuodđorivttiid sihke Ovttastuvvan našuvnnaid vuodđogirji prinsihpaid gudnejahttima gárgeheapmái;

(c) gudnejahttima ovddideapmái máná váhnemiid, iežas kultuvrralaš identiteahta, giela ja árvvuid, máná orrun- ja šaddanriikka álbmotlaš árvvuid sihke su iežas kultuvrras spiehkasteaddji kultuvrraid guovdu;

(d) máná ráhkkanahhttima vásttolaš eallimii friddja servodagas ipmárdusa, ráfi, utnolašvuoda, sohkabeliid gaskavuoda dásseárvvu ja buot našuvnnaid, etnihkalaš, álbmotlaš ja

oskkoldatlaš joavkkuid sihke álgoálbmogiidda gullelaš olbmuid gaskavuoda ustivuoda vuoiŋgas;
(e) gudnejahttima gárganeapmái luonddubirrasa guovdu [...]"

18. Oassi dáin ulbmiliin, dego máná gielalaš návccaid gárganeapmi ipmirduvvo vuosttaš sajes reiddolažžan. Dáin dáhpáhusain skuvlen oidnojuvvo eará ulbmiliid joksama reaidun (dego barggu oažžun dehe mearrádusdahkamii oassálastin).

19. Skuvlema eará ulbmilat adnojuvvojit vuđolažžan dehege iešalddes dehálažžan, vaikko dasa ii livčče eará rationála dehe ekonomalaš ágga.

20. Dálá ipmárdussamet mánás oktagassan, geas leat oktagaslaš dárbbut ja návccat, lea hábmen ipmárdussamet skuvlemii oassálasti sierra belliid dárbbuid dehálašvuodas. Buot oahpahasprográmmain galgá válđojuvvot dán dilis vuhtii goabbánai ulbmiltiipa dađi lági mielde, ahte álohii viggojuvvo máná ovdamunnái ON:a máná vuoigatvuodaid oktasašsoahpamuša mielde.⁸ Daninassii reiddolaš ja vuđolaš ulbmiliid sirren lea veaháš dahkkojuvvon sirren. Ovdamearkka dihte máná gielalaš identitehta gudnejahttin lea dievasmahti guovttegielalašvuoda ja mánggagielalašvuoda eaktu. Nuppiiguin sániiguin dárkkuhuvvo dilli, mas gárgehuvvojit ja nannejuvvojit máná kognitiiva ja emotionála návccat ja mas sierra gielat nannejit nuppiideaset ja gielalaš identitehta lea oktanaga reaidu ja ulbmil iešalddes.

---

⁸ Gč. Máná vuoigatvuodaid komitea, oppalašcealkámuš n. 1, The Aims of Education (2003).

21. Gánnáha máinnašit, ahte *dušše hárvves stáhtat giedahallet mearreáigeraporttain skuvlema ulbmiliid*. Muhtin stáhtat giedahallet goitge skuvlema ja oahppoplánaid prinsihpaid rápmaoktasašsoahpamuša 6 artikla olis.⁹ Ráđđeaddi komitea suokkardalai vehádatoahpahusa ulbmiliid maiddá cealkkedettiinis, ahte serbskigielalaš vehádatskuvllat ledje leamaš juo badjelaš čuođi jagi áigge ja ”skuvlenulbmillaš barggu lassin dat ovddidit serbski-identitehta ovdan buktima dán vehádaga árbevirolaččat orrun guovlluin”.¹⁰

1.4 Rápmaoktasašsoahpamuša 4–6 artiklaid mearkkašupmi

22. Váhnemat háliidit, ahte sin mánát ožžot oahpu, mii lea allašlájat ja ovttaveardásaččat oažžumis ja ovttaárvosaš ja man mielde mánát sáhttet gárgelit návccaideaset ja persovnnalašvuodaset, boahit servodagaideaset dievasválddalaš oasálažžan ja eallit árvvolaš eallima. Buot soahpamušriikkaid ovdamunni ja geatnegasvuohtha lea movttiidahttit ja doarjut dáid viggamušaid ja dorvvastit guovlluineaset ráđđejeaddji sosiálalaš oktiigullelašvuoda.

23. Mearrádusaid (12–14 artiklat), mat dáhkidit oahpu ja dan sisdoaluid vuoigatvuodaid lassin rápmaoktasašsoahpamuša 6 artikla addá skuvlemii

---

⁹ Gč. omd. Estteatnama mearreáigeraporta ACFC/SR(99)16, logut 30-31, main giedahallojuvvojit Estteatnama skuvlenlága ulbmilat sihke Šveicca mearreáigeraporta ACFC/SR(2001)2, lohku 153, mas giedahallo skuvlema mearkkašupmi kultuvrraidgaskasaš oktavuodaide ja utnolašvuoda ovddideapmái.

¹⁰ Gč. Ráđđeaddi komitea cealkámuš ACFC/INF/OP/I(2002)008, lohku 59, mii guoská Duiskka.

sierramearkkašumi utnolašvuoda vuoiŋŋa ja kultuvrraidgaskasaš sártnodeami oaidninvuogis.

”1. Soahpamušbealit arvvosnuhttet utnolašvuoda vuoiŋŋa ja kultuvrraidgaskasaš sártnodeami sihke ripmet beaktilis doaimbajijuide ovddidit gaskavuoda gudnejahttima, ipmárdusa ja ovttasbarggu earenoamážit skuvlema, kultuvrra ja kommunikašuvnna suorggis buot guovllusteaset ealli olbmuid gaskan fuolakeahhtá sin etnikkalaš, kultuvrralaš, gielalaš dehe oskkoldatlaš identiteahhtasteaset.

2. Soahpamušoassebealit čatnasit ollašuttit heivvolaš doaimbajijuid dakkár olbmuid suodjaleami várás, geat sáhttet šaddat vealaheami, bahámielalašvuoda dehe veahkaválldi dehe daid uhki čuožáhahkan etnikkalaš, čuvgehuslaš, gielalaš dehe oskkoldatlaš identiteahhtaset geažil.”

4, 5 ja 6 artiklat duddjojit stáhtaid váimmusgeatnegasvuodaid jottkkolašvuoda.

24. 4 artikla dáhkida skuvlema oasis ovttavewardásaš vejolašvuoda skuvlemii ja gieldá vealaheami. Das maid čilgejuvvo, ahte soahpamušstáhtat galget riepmat dárbbášlaš positiivvalaš doaimbajijuide álbmotlaš vehádatolbmuid dievas ja beaktilis ovttavewardásašvuoda ovddideami várás. Dát ii sáhte ilá olu deattuhuvvot. Rápmaoktasašsoahpamuš vuolgá das, ahte soahpamušstáhtat vigget ieža aktiivvalaččat oktasašsoahpamuša ulbmiliidda. Passiivvalaš doaladupmi sáhtta máksit oktasašsoahpamuša geatnegasvuodaid rihkkuma. Ovdamearka dás lea dakkár láchkaásaheami váilun, mii dáhkivččii álbmotlaš vehádagaide gullevaččaide vuoigatvuoda skuvlemii ja eará dasa gullevaš vuoigatvuodaid skuvlemis dehe vehádatpolitihkat, mat leat luonddus

mielde gaskaboddasaččat eahpevuogádatlaš.¹¹ Dákkár – áššáigullelaš ja dárbblaš – doaimmat, mat leat álggahuvvon vehádatolbmuid dievas ja beaktilis ovttaveardásašvuoda ovddideami várás, eai sáhte daninassii adnojuvvot váldoálbmoga dehe eará joavkkuid vealaheapmin (4(3) artikla). Ovttalágán vejolašvuolta skuvlemii gieđahallojuvvo maid (12(3) artiklas.

25. Artiklas 5 gieđahallojuvvo dárkileappot dárbblaš diliid ovddidepmi, vai álbmotlaš vehádatolbmot sáhttet doalahit ja gárgelit kultuvrraset sihke seailluhit identiteahttaset mávssolaš vuodđodagaldagaid. 12–14 artiklain čiekŋuduvvo maid dát dárkkuha skuvlensuorggis.

26. Dego bajábealde lea daddjuvvon, 4 ja 5 artiklaid mearkašupmi lea das, ahte dain čielgasit celkojuvvo, ahte aktiivvalaš ja ovttalágán skuvlenpolitihka lea dárbblaš rápmaoktasašsoahpamuša mearrádusaid ollašuhttima várás.

27. Dasa lassin, ahte dárbbahuvvojit čielga ja ovttalágán lánkaásahuslaš ja institušuvnnalaš dáhkádušat, visot aktiivvalaš skuvlenpolitihka eaktun

---

¹¹ Gč. ovdamearka dihte cealkámuš ACFC/INF/OP/I(2002)007, lohku 58, mii guoská Italia. Das ráđdeaddi komitea cealká, ahte vehádatgielaid oahpahus galggalii leat koordinerejuvvon prográmmaid oassi iige dušše geahččalanlundosaš ovttaskasfidnu. Cealkámušastis ACFC/INF/OP/I(2003) 006, lohku 60, mii guoská Ruota, ráđdeaddi komitea árvvoštallá guovttegielalaš oahpahusa lánkaásahuslaš dáhkadusaid váiluma earáid go sápmelaččaid buohta fuolakeahtá das, ahte dása livččii čielga dárbu.

lea, ahte oahpus ja skuvlemis leat anus vuodđodieđut. Ollašuhtedettiinneaset dáid mearrádusaid (earenoamážit 5, 12 ja 14 artiklat) buot soahpamušstáhtain galgá leat doarvái diehtu riikkas orru sierra joavkkuin sihke dáid oahpu ja skuvlema dárbbuin ja sávaldagain. Ráđdeaddi komitea lea gidden earenoamáš fuomášumi sierra ovttagaid ja joavkkuid ja ovttaskas vehádatjoavkkuid siste joavkkuid dárbbuide, mat spiehkastit nuppiineaset. Gávpotbirrasii deahtásii ovttas ealli joavkkuin ja oktagasain sáhttet leat sierra dárbbut ja vuordamušat go lávdaládje orru vehádagain dehe dálonguovloolbmui. Dán dihte galgá atnit mielas 15 artikla, mii dáhkida álbmotlaš vehádatolbmuide beaktilis oassálastimii skuvlenpolitihka plánen- ja ollašuhttinmuttuin, vai sáhtta dáhkiduvvot, ahte vehádatjoavkkuid sierra osiid mánggalágán dárbbut ja sávaldagat šaddet gullojuvvot.

28. Ráđdeaddi komitea lea geažos áigge deattuhan dan, ahte galgá gudnejahttojuvvot prinsihppa, man mielde álbmotlaš vehádagaide gullevaččain lea vuoigatvuohta friddja iešidentifikašuvdnii. Galgá maid adnot ávvir das, ahte veahkadatdieđut, etnikkalašvuohta ja eará persovnnalaš dieđut giedahallojuvvojit rápmaoktasášsoahpamuša 3 artikla mielde. Oktanaga lea dehálaš, ahte soahpamušstáhtat dahket oahpu ja skuvlema dárboárvvoštallamiid nu ahte ávkin kvantitatiivvalaš ja kvalitatiivvalaš gaskaomiid ja gullet áššáigullevaččaid.¹² Álbmotlaš buohtastahttindieđu

---

¹² Maiddái universiteahttadutkit ja álbmotsearvvit sáhttet bastit veahkehit dieđu čoaggimis ja árvvoštallamis. Gč. ovdamearkkadihte raportta ‘The Right to Education of Persons Belonging to National Minorities in Voivodina’, Voivodina Center for Human Rights

mearkkašupmi stuorru go skuvlengieddi šaddá ain eanet biđgoseabbo. Dákkár vuodđodieđu váilun ii oaččo adnot dahkuággan dasa, ahte ovdamearkka dihte vehádatskuvlemis ii álgojuvvo mangelágán doaimmaide.

29. Rádđeaddi komitea lea dávjá cealkán, ahte soahpamušstáhtaid mearreáigeraporttain ja dán vuodul maid rádđeaddi komitea mánggáin cealkámušain váilu sohkaheali mielde sierranaston diehtu. Muhtin dáhpáhusain dát lea čuovvumuš oba vehádaga ja skuvlema guoskevaš dieđu váilumis (muhtin riikkain diehtočoaggima juridihkalaš eastagiid geažil). Nuppi riikkain dát diehtu lea, muhto dat ii sierranaste nieiddaid ja bártneid dehe nissoniid ja dievdduid sajádaga ja joksosiid skuvlenuogádagas. Dievdduid ja nissoniidgaskasaš erohusat skuvlensuorggis dolvot dávjá erohusaide barggu oažžumis ja bargosajádagas, ja danin dat galget čuvvojuvvot dárkket. Biehtadahkes sohkaheallerollastereotypiat – sihke válđoálbmoga ja vehádagaid gaskavuodas – galget iktojuvvot ja dain ferte ságastallot almmolaččat. Dasa lassin ferte álgit koordinerejuvvon doaimmaide daid jávkadeami várás juohkelágán nissoniid vealaheami jávkadeami oktasašsoahpamuša (5 artikla) geatnegasvuodaid mielde.¹³

(sámás: Vuoiatvuodát álbmotlaš vehádatolbmuid oahpahussii Vojvodinas, Vojvodina olmmošriekteguovddáš), Novi Sad, 2005.

¹³ Gč. maid nissoniid juohkelágán vealaheami jávkadeami oktasašsoahpamuša 10 artikla, mii guoská namalassii ovttalágán skuvlenuoiatvuodaid, dego vejolašvuodaid seamma oahppoprográmmii, seamma dutkosiidda, seammadását

30. Rápmaoktasašsoahpamuša 6 artiklas gáibiduvvo, ahte soahpamušstáhtat movttiidahttet utnolašvuoda, sártnodeami ja ipmárdusa stáhtaideaset viidodagas orru sierra joavkkuid gaskkas. Oahppo- ja skuvlaáššiin dát bidjá gáibádusaid sihke sisdoaluide ja oahpu hámi, oahpaheddjiid, ráhkadusaid ja lágádusaid válljemiidda. 6 ja 12 artiklaidgaskasaš oktavuoha lea nanus, daningo gobbánai mearrádus doarju rápmaoktasašsoahpamuša váimmussáni dehege kultuvrraidgaskasaš sártnodeami, vehádagaid ovttaiduvvama viiddit servodahkii sihke sosiálalaš oktiigullelašvuoda. Soahpamušstáhtat galget jeavddalaččat árvvoštallat historjjá, oskkoldaga ja girjjálašvuoda oahppoprográmmaid ja oahppogirjjiid. Dákkár árvvoštallamat galget maid giedahallat olles oahppoprográmma dan sihkkarastima várás, ahte kultuvrraid ja identitehtaid mánggalágánvuoha/mánggahápmásašvuoha lea oidnosis ja utnolašvuoda ja kultuvrraidgaskasaš gulahallan ovddiduvvo.

31. Historjjá oahpahasas ráđđeaddi komitea háliida máhcahit millii, ahte Eurohpá ráđis leat leamaš juo guhká viggamušat dán suorggis. Dát viggamušat siktejit historjjá oahppogirjjiid stereotypiaid ja ovdagáttuid jávkadeapmin ja historjjá vejolažžan dahkan kritihkalaš jurddašemi ovddideapmái. Ráđđeaddi komitea cealkámušain lea dávjá namuhuvvon kultuvrraidgaskasaš dieđuid ja sártnodeami oažžun oahppoprográmmaid sisa sihke dárbu suokkardallat earenoamážit historjjá ja oskkoldaga oahppoprográmmaid, muhto dattege lea celkojuvvon,

---

oahpeheadjjiid addin ohppui ja seammadásat skuvlasajiide ja – biergasiidda.

ahte ráđdeaddi komiteas ii leat leamaš dilli cealkit viidáseappot oskkoldatoahpus dehe oskkoldatlaš servošiid fállan oahpus.¹⁴

32. Riikkaidgaskasaš vuoigatvuodas stáđásnuvvan prinsihppa gáibida, ahte váhnemat sáhttet válljet makkár oahpahas mánnái addojuvvo sin iežaset oskkoldatlaš, morálalaš, filosofalaš nanu jáhku vuodul, (gč. oppamáilmmálaš olmmošrivttiid julggaštus ja Eurohpá olmmošriektesoahpamuša 1 beavdegirjji 2 artikla) ja nuppe dáfus, ahte diehtu ja árbediehtu galgá sirdojuvvot objektiiivvalaččat, kritihkalaččat ja mánggaárvosaččat.¹⁵ Dán goris sáhttá maid čujuhuvvot

---

¹⁴ Bulgaria mearreáigeraporta ACFC/SR(2003)001 doallá sisttis ieškritihkalaš árvvoštallama das, ahte bulgarialaš oahppoprográmmain ii leat doarvái kultuvrraidgaskasaš materiála, muhto oktanaga das lea maid diehtu dihto álbmotorganisašuvnna (The Interethnic Initiative on Human Rights Foundation) viggamušain dávistit dán skuvlendárbui. Šveicca mearreáigeraporttas ACFC/SR(2001)2 raporterejuvvo Šveicca riikkaradiofitnodaga (SSR) sierra oskkoldagaid guoskevaš prográmmaráiddus, man ulbmilin lea lasihit kultuvrraidgaskasaš ipmárdusa. Dát čájeha bures, mii rollaid diehtujuohkingaskaomiin, earenoamážit televišuvnnas, lea bajásgeassingaskaopmin. Ráđdeaddi komitea cealkámušas ACFC/INF/OP/I(2003)001 (12 artikla giedahaladettiin), mii guoská Armenia, fuomášahttojuvvo, ahte álbmotlaš vehádatolbmuid kultuvra, historjá, oskkoldat ja árbevierut oahpahuvvojit dušše sierra sotnabeivviid ordnejuvvon oahppodiimmuin muhto ”eai oktasá oahppoprográmma oassin”.

¹⁵ Dáhpáhus Kjeldsen, Busk Madsen ja Pedersen vuostá Dánmárku, Eurohpá olmmošriekteduopmostuollu, ráidu A, n. 23, 1976, lohku 50, ja Hartikainen vuostá Suopma, diehtunaddin n. 40/1978. Mañimusas namuhuvvon dáhpáhusas olmmošriektekomitea geahčai, ahte bákkolaš oskkoldatoahpahas (dehe oskkoldaga dehe etihka historjja oahpahas) lea riikkaidgaskasaš siviila- ja politihkalaš rievtti

EDOO:a Wiena áššegirjji (1989) mánggabeallásaš oskkoldatoahpu mearrádusaide, maidda gullet ee. juohkeovtta vuoigatvuohta addit ja oažžut oskkoldatoahpu iežas válljen gielain (16 paragrafa). Visot dát riikkaidgaskasaš áššegirjjit vigget ovddidit joavkkuidgaskasaš ipmárdusa ja sártnodeami ja caggat aktoválldi, utnolašvuođa ja vaši.

33. Rápmaoktasašsoahpamuša 7 ja 8 artiklat dáhkedit vehádatolbmuide oskkoldatfriddjavuođa sihke vuoigatvuođa oskkuset dovddasteapmái ja oskkoldatlaš ásašusaide, organisašuvnnaid ja servviid vuodđudeapmái. Manimus namuhuvvon vuoigatvuohta lea namuhuvvon skuvlenuoigatvuođa olis Eurohpá olmmošrivttiid ja vuodđofriddjavuođaid suddjema várás dahkkon oktasašsoahpamuša (Eurohpá olmmošriektesoahpamuš) 1 lassibeavdegirjji 2 artiklas.¹⁶ Vuoigatvuođaid boasttugeavahusa gielldu guoskevaš Eurohpá olmmošriektesoahpamuša 17 artikla vuodul oskkoldatoahppu dehe bajásgeassin ii oaččo – iešalldes mangelágán bajásgeassin ii oaččo – doalvut eará vuoigatvuođaid rihkkumii (fuolakeahhtá das leago

---

oktasašsoahpamuša 18(4) artikla mielde dušše, jos oahpahuš addojuvvo neutrála ja objektiivvalaš vuogi mielde nu ahte gudnejahttojuvvo váhnemiid ja fuolaheddjiid nanu jáhkku, mielde lohkkon oskkoldatkeahtes nanu jáhkut.

¹⁶ Lassibeavdegirjji 2 artikla mielde “Geasge ii oaččo giellit vuoigatvuođa skuvlejupmái. Divššodettiin bajásgeassima ja oahpahuš suorggis badjelasas váldán bargguid stáhta galgá gudnejahttit váhnemiid vuoigatvuođa sihkkarastit mánáidasaset sin iežaset oskkoldatlaš ja filosofalaš nanu jáhkuid miel bajásgeassin ja oahpahuš.” Eurohpá olmmošriekteduopmostuolus lea leamaš vejolašvuohta cealkit dán mearrádusas mángga háve.

gažaldat seamma dehe sierralágán oskkoldatlaš nanu jáhkuin). Ovdalis giedahallojuvvon skuvlaávdnasiid lassin visot earánai oahppoávdnasat, dego matematihkka, faláštallan, musihkka ja govvadáidagat, galget suokkardallojuvvot ja heivehuvvot kultuvrraidgaskasaš oaidninvuogis.

Oassi II Rápmasoahpamuša earenoamáš oahpahusa ja skuvlema mearrádusat

2.1 Rápmaoktasašsoahpamuša 12 artikla

”12(1). 1. Soahpamušbealit álget oahpahusa ja dutkamuša suorggis dárbbu mielde doaimbajuiide álbmotlaš vehádagaideaset seamma ládje go váldoálbmoganoi kultuvra-, historjá-, giella- ja oskkoldatdieđu gáhttema várás.

12(2). Dán oktavuodas soahpamušbealit lágidit earret eará doarvái buriid vejolašvuodaid oahpaheaddjeskuvlema oažžumii ja oahppogirjjiid oažžumii sihke álkidahttet sierra servošiid studeanttaid- ja oahpaheddjiidgaskasaš oktavuodaid.

12(3). Soahpamušbealit čatnasit ovddidit álbmotlaš vehádatolbmuid ovttalágán vejolašvuodaid oažžut skuvlema buot dásiin.”

2.1.1 Čilgejeddji muittuhančálus

”Kápihtal 71. Artikla ulbmilin lea lasihit didolašvuoda sihke álbmotlaš vehádagaid ja váldoálbmoga kultuvrras, historjjás, gielas ja oskkoldagas kultuvrraidgaskasaš oaidninvuogi mielde (gč. 6 artikla lohku 1). Mihttomearrin lea duddjot dakkár utnolašvuoda ja sártnodeami dili, masa lea čujuhuvvon rápmaoktasašsoahpamuša láidehusas ja stáhtaid ja ráđdehusaid njunnošiid njunuščoakkáma julggaštusa II čuvvosis. Nuppi kápihttala logahallan ii leat gokčevaš, ja čujuhus ‘oahppogirjjiid oažžumii’ galgá ipmirduvvot dađi lági mielde, ahte dat gokčá maid oahppogirjjiid almmustuhttima eará stáhtain ja daid háhkama eará stáhtain. Geatnegasvuoha ovddidit álbmotlaš vehádatolbmuid ovttalágán skuvlenvejolašvuodaid buot dásiin govvida Wiena julggaštusas mitaluvvon ášši.”

2.1.2 Váldoáššit

34. Eanas stáhtaid doaimmahan dieđus ja eanemusat ráđdeaddi komitea kommeanttain, mat gusket skuvlema, leat ovdan buktojuvvon 12 artikla buohta. Soahpamušstáhtaid mearreáigeraporttat loktejit ovdan skuvlema (mii laktása áigái, báikái ja sisdollui) viidodaga áššiid lassin golbma váimmusášši: Dat čuvvot artikla ráhkadusa:

- a) Skuvlema máŋggakultuvrralaš ja kultuvrraidgaskasaš oaidninvuogi ovddideapmi;
- b) Oahpaheadjeskuvlen, oahppogirjjiid oažžun ja máŋggakultuvrralaš oktavuodát;
- c) Ovttaveardásaš vejolašvuodát oažžut skuvlema.

Skuvlema gokčevašvuohta

35. Soahpamušstáhtat geavahit čielggademiineaset viidát skuvlema doahpaga. Dát lea leamaš maid ráđdeaddi komitea badjelasas váldin lahknanvuohki. Skuvlen gokčá doaban earret bákkolaš vuodđoskuvlavuogádaga, maddái ovdaskuvllaid, alladási skuvlema, dutkamuša, ámmátskuvlema, rávesolbmuidskuvlema, ámmátjoavkkuid skuvlema (dego juristtat, bolesat, journalisttat, stáhtahálddahusa virgeolbmot ja politihkkarat sihke dábalaš skuvlaáigge olggobeale bajásgeassindoaimmat (dego nd. sotnabeaiskuvllat ja geasseleairrat). Ovdamearka dihte Moldova ráđdehus oaivvildii ráđdeaddi komitea cealkámuša vuodul iežas addin kommeanttain čuovvovaččat:

”Skuvlenlágas ii leat mihkkege tearpmaid ’sotnabeaiskuvlii’, muhto dan sadjái lága láidehusas lea almmolaš skuvlenuogádaga meroštallan, mas leat ’fierpmádat sierratiipat ja sierralágán eaiggátvuoduin doaibmi bajásgeassin ášahusat...’. Dán mielde ’sotnabeaiskuvla’ sáhtá adnot 34 artikla mielde doaibmi almmolaš, (skuvlla olggobeale) oahpahus- ja bajásgeassinsuorggi eará ášahussan.”

36. Ministtarkomitea 15.1.2003 dohkkehan
mearrádušas ResCMN(2003)4
rápmaoktasášsoahpamuša ollašuttimis Moldovas,
ministtarráđdi celkkii:

”Skuvlenáššiin lea mávssolaš gulaskuddat sierra álbmotlaš vehádagaid ovdasteddjiin, vai dáid vehádagaid sierradárbbuide sáhtá dávistuvvot dássedettolaččat dorvvastettiin daidda ovttaveardáš resurssaid oažžun, mat juo leat anus. Earenoamáš fuomášumi galggalii giddejuvvot lohkomearálaččat unnit ja daidda vehádagaide, main ii leat vejolašvuolta oažžut sohkaštáhta doarjaga.”

37. *Ovdaoahpahusa* mávssolašvuodas ráđdeaddi komitea dajai cealkámušastis, mii guoskkai Slovakia, ahte “čavddasajis dán mihttomeari joksama várás lea dáhkidit dan, ahte skuvlenuogádat speadjalastá ja maid váldá dievasmearálaččat vuhtii namuhuvvon vehádaga giela ja kultuvrra [...] Dát lahkonanvuohki veahkehivččii maid buoridit románaváhnemiid ja skuvllaid gaskavuoda ipmárdusa. Vehádagaid oažžun muosáhusat ovdaskuvladásis leat dán ektui dávjá earenoamáš dehálaččat. Go váldojuvvo vuhtii, ahte Slovakia mánáidgárddiid románamánáid gorálaš mearri lea mañimus jagiid unnon sakka, ráđdeaddi komitea atná sávahahttin álgagiid, maid ulbmilin lea buoridit

románaid vejolašvuodaid mánáidgárddiin sávadettiin seamma háve, ahte dán álgagiin lea miehtemielalaš váikkuhus báikkálašdási geavadiidda dán áššis.”¹⁷ Ovdaskuvlaoahppu lea giedahallon sierra rápmaoktasašsoahpamuša čilgejeaddji muittuhančállošis 14(2) artikla nuohta (vulobealde).

38. *Vuolit vuodđodási dehege álgoohpahusas* (mielde lohkkon ovdaskuvlaoahpahus) leat eatnasiid soahpamušstáhtaid mearreáigeraporttain gorálaš olu materiála, go fas bienalaš diehtu lea mihá unnit vehádagaid vejolašvuodain *allaskuvlemii* sihke vehádatgielaid, -historjjá ja –kultuvrra jnv. allaskuvlema oažžumis.¹⁸ Stáhtat mitalit sierralágán vehádatdutkanamuša dahkki instituhtain, muhto addet dušše hárve dieđuid das, man mearis vehádagat leat ieža mielde dán dutkamušas ja skuvlemis. Vaikko vel vuodđooahpahus galgá leat nuvtá ja bákkolaš, de soahpamušstáhtaid allaskuvlema geatnegasvuodaid dárkilis viidodat ii leat meroštallojuvvon riikkaidgaskasaš-juridihkalaš áššegirjjiin dađi eanet go mii rápmaoktasašsoahpamuša 12(3) artiklas daddjojuvvo ovtaveardásaš vejolašvuodaid prinsihpas.¹⁹

---

¹⁷ Gč. ráđdeaddi komitea cealkámuš ACFC/INF/OP/I(2001) 001, lohku 40, mii guoská Slovenia.

¹⁸ Gč. ovdamearkka dihte Kroatia mearreáigeraporta ACFC/SR(2003)001 ja Lietuva mearreáigeraporta ACFC/SR(2001)7 sihke cealkámušat, mat gusket Albania ACFC/INF/OP/I(2003)004, Estteeatnama ACFC/INF/OP/I(2002)005 ja Britannia ACFC/INF/OP/I(2002)006.

¹⁹ Cealkámušas ACFC/INF/OP/I(2002)001, mii guoská Romania, ráđdeaddi komitea anii guottihanvearan májggakultuvralaš

39. Mánŋga stáhta mearreáigeraporttas deattuhuvvo *rávesolbmuidskuvlema* mávssolašvuohta ja stáhtat orrot leame diđolaččat dan mearkkašumis.²⁰ Mánŋgat soahpamušstáhtat eai leat ollásit árvvoštallan dáláteknologiija rolla skuvlemis eaige dan earenoamáš ovdamuniid ja vejolaš áruid álbmotlaš vehádatolbmuid dáfus. Norga gávnnaš iežas čielggadeamis, ahte ”lagaš boahpteáiggis fierbmeoahppu dahká vejolažžan dan, ahte skuvllat sáhttet fállat suomagielaš oahpu logahatdásis almmá, ahte lea dárbu dahkat nuppástusaid oahpu oažžunvuoigatvuođa mearrádusaide”.²¹

Oahpu ja skuvlema mánŋgakultuvrralaš ja kultuvrraidgaskaš oaidninvuogi ovddideapmi

40. 12(1) artikla vuodul lea čielggas, ahte soahpamušstáhtaid geatnegasvuodát eai guoskka aivvefal skuvlema, mii lea fállun vehádagaide muhto maid váldoálbmogii. Áššáigullelaš artikla sátnehápmi lea hui lahka ON:a julggaštusa hábmema etnihkalaš,

---

skuvleninstituhtaid, main universiteahtheadási oahpahuš sáhtta addojuvvot mánŋga gillii. Dat maid celkkii, ahte Babes-Bolayia universiteahhta fállá dál maiddái romána- ja ungára- ja duiskkagiel oahpahuš ja ávžžuhii Romania eiseválddiid joatkit dialoga áššáigullelaš joavkkuiguin.

²⁰ Gč. ovdamearkkadihte Estteeatnama mearreáigeraporta ACFC/SR(99)16, mas mitaluvvo rávesolbmuid ja mánáid giellaoahpahuš bušehtas ja lágain, mat gusket rávesolbmuid skuvlema. Duiskka ACFC/SR(2000)1, Italia ACFC/SR(1999)007 ja Ruota ACFC/SR(2001)3 mearreáigeraporttain lea eatnat diehtu rávesolbmuid skuvlemis. Fuomašanveara lea, ahte juo rápmaoktasašoahpamuša válmmaštallanbarggu áigge rávesolbmuid skuvlen deattuhuvvui, CDCC-BU(94) Rev. 7 (1994).

²¹ Norgga mearreáigeraporta ACFC/SR(2001)1.

oskkoldatlaš ja gielalaš vehádatolbmuid vuoigatvuodain (1992). Loahppaárvalusa čielggadeami mielde *mánngakultuvrralaš skuvlen* doallá sisttis skuvlenpolitihka ja –geavadiid, mat devdet sierra kulturárbevieruid gullevaš servodatjoavkkuid sierra skuvlendárbbuid, go fas kultuvrraidgaskasaš skuvlemis lea jearaldat skuvlenpolitihkas ja –geavadiin, maid bakte sierra kultuvrraid olbmot, geat ovddastit sihke váldoálbmoga ja vehádagaid, ohppet leat konstruktiiivalaččat vuorrováikkukhusas gaskaneaset.²²

41. Čujuhettiineaset skuvlema *mánngakultuvrralašvuhtii* soahpamušstáhtat árvvoštallet iežaset kritihkalaččat das, mot dat leat ollašuhtán 12 artikla mearrádusaid. Ovdamearka dihte Duiska celkkii, ahte ”árbediehtu, mii guoská dáid Duiskka vehádagaid kultuvrraid ja gielaid, lea lávdan mihá viidáseappot áššáigullevaš árbevirolaš orrunguovlluin go eará Duiskka osiin”.²³ Soahpamušstáhtaide hui dehálaš doaibmaguovllut leat *skuvllaid oahpahusprográmmat* sihke *mánngakultuvrralaš ja kultuvrraidgaskasaš fálli skuvlagirjiid* doaimmaheapmi ja dárkkisteapmi.

---

²² A. Eide, Commentary to the UN Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities (sámás: Oppalaškommeanta ON:a julggaštusas álbmotlaš, etnihkalaš, oskkoldatlaš dehe gielalaš vehádagaide gullevaš olbmuid vuoigatvuodain), E/CN.4/Sub.2/AC.5/2001/2 (2001), logut 64-70.

²³ Duiskka mearreáigeraporta ACFC/SR(2000)1, 12 artikla ossodat. Gč. maid Bulgaria mearreáigeraporta ACFC/SR(2003)001.

Doaibmabijut eai galggale ráddjejuvvot álbmotlaš vehádagaid geográfalaš orrunguovlluide.²⁴

42. Vuosttaš čielggadeamistis²⁵ Čeahka dásseváldi celkkii dihto skuvlaávdnasiid gáibidit earenoamáš fuomášumi:

”Váldoálbmoga oahpaheapmi álbmotlaš vehádagaid kultuvrras, historjjás, gielas ja oskkoldagas lea árbeviroláččat healbaduvvon. Vaikko dihto ovdáneapmi leanai dáhpuhuvvan mannan logijagiid áigge, čeahkagiela oahppogirjjit leat guhkás oahppogirjjit čeahkkalaš etnikkalaš našuvnnas, dan kultuvrras, dan dáistaleamis etnikkalaš autonomiija guvlui ja maŋŋelaš stáhtalaš iehčanasvuoda, álohii čalmmustahtton duiskalaš elemeantta vuosttálaš bárran. Dego Čeahkka-eanan ii livčče árbeviroláččat leamaš mánggaid etnikkalaš, kultuvrralaš ja oskkoldatlaš vehádagaid, earenoamážit duiskalaš ja juvddálaš álbmotlaš vehádagaid sihke duožázassii vajálduhtton románaid ruoktu.”

43. Vai sáhtta dáhkiduvvot skuvlema *kultuvrraidgaskasaš* ávnnas, masa gullá kultuvrraidgaskasaš dialoga (6 ja 12 artiklat), dieđuid viiddideapmi vehádatkultuvrrain (12 artikla) sihke álbmotlaš vehádatolbmuid vejolašvuolta oahppat váldogiela (14 artikla), de soahpamušstáhtat galget árvoštallat sierralágán molssaeavttuin oahpahusa ordnema várás. Dego ovdalis lea daddjojuvvon, dát gáibida vuosttaš muddun vuodđodieđu čoaggima sierra joavkkuid ja ovttaskas olbmuid dárbbuin ja sávaldagain.

---

²⁴ Ráddeaddi komitea cealkámuš ACFC/INF/OP/I(2002)009, lohku 56, mii guoská Nuortariikka.

²⁵ Čeahka dásseválddi mearreáigeraporta ACFC/SR(99)6, báiki, mii guoská 12 artikla.

44. Soahpamušstáhtat raporterejit jeavddalaččat *sierra vugiin ja vuogádagain vehádatskuvlen- ja earenoamážit vehádatgiela oahpahusa vuogáidahttima várás*. Čuovvovaš ovdamearkkat vuodđduvvet eanas dáhpáhusaide, main giella gehččojuvvo skuvlema vealtameahttun elemeantan. Earát gusket earenoamážit románaohppiid guhká bistán earáid heajut sajádaga maiddá oahpus ja skuvlemis.

45. Utnolašvuoda ja kultuvrraidgaskasaš dialoga vuodđoprinsihpaid beaktilis ollašuhttin, masa gullet diehtujuohkin vehádagaide ja eanetlohkui sihke ovttaveardásaš skuvlenvejolašvuodát dego maid nuvtá ja bákkolaš vuodđooahpahus gáibidit, ahte earánai identitehta iešvuogit dego oskkoldat, geográfalaš sajádat, sohkahealli válđojuvvojit vuhtii.

46. Váimmusbargu lea ordnet skuvlenuogádaga dađi lági mielde, ahte dahká vejolažžan vuorrováikkuhusa, mii ovddida sierra joavkkuid olbmuidgaskasaš ja gaskavuoda ipmárdusa ja utnolašvuoda ja oktanaga sihkkarastá dan, ahte olbmuin seilot ja gárganit menestuvvi ládje dat dagaldagat, mat identifiserejit sin joavkkuideaset lahttun. Mot skuvlenstruktuvrrat ja –sisdoalut sáhttet sihkkarastit dáid bajábealde ovdanbuktojuvvon guovtti prinsihpa gaskavuoda dássedeattu, mainna joksojuvvo ‘ovttaiduvvan sierralágánvuodas’?

47. Vuosttažat čuovvovaš vugiin gusket giellavehádagaide, maid buohta giellaoahppu ja giellaskuvlen leat dehálaš válđoáššit. Geavadis eanas stáhtaid mearreáigeraporttain ja dán lági mielde maiddá

ráddeaddi komitea cealkámušain dieđus laktása giela rollii ja sajádahkii skuvlemis. Dábálaččamusat namuhuvvon vuogit ja ráhkadusat, mat gusket giela rolla ja sajádaga vuodđooahpahas leat:

1. Skuvllat, main vehádatgiella lea mearrideaddji sajádagas ja váldogiella oahpahuvo dušše ávnnasin;
2. Skuvllat, main vehádatgiella lea rádđejeaddji sajádagas ja eanet dehe unnit dehe rájáláš mearri oahpus dáhpáhuvvá váldogillii (omd. giela iežas lassin muhtin eará ávdnasat dego historjá, oskkoldat ja muhtimin geografija);
3. Skuvllat, main vehádatgiella lea mearrideaddji sajádagas ja mas dušše dihto oahppodiimmuin adnojuvvo vehádatgiella ja/dehe oahpahas dáhpáhuvvá dainna;
4. Vaikko visot bajábealde namuhuvvon skuvlatiippat sáhttet govviduvvot guovttegielalažžan, tearbma galggalii millosepmosit várret skuvllaide, mat vigget doallat goappaš gielaid (vehádat- ja váldogiella) liikká dehálažžan buot oahpahasprográmmain ja oahppodiimmuin ja main luohkát šaddet vejolašvuodaid mielde sierra joavkkuid ohppiin ja oahpaheddiin.

48. Muhtin riikkat dego Nuortariika, Ungár ja Polska leat addán mearreáigeraporttaineaset viidát dieđu sierra skuvla- ja skuvlentiippain, skuvllaid, ohppiid ja muhtin dáhpáhusain oahpaheddiid meriin sihke dáid ásašusaid

guvllolaš gokčevašvuodas.²⁶ Ráđđeaddi komitea vuosstaš soahpamušstáhtaid čielggadanjorrosis oážžun diehtu čujuha almmolaččat dasa, ahte goalmmát vuohki lea ráđđejeaddji (váldogielat skuvla, mas leat muhtin vehádagaide dárkkuhuvvon oahppodiimmut ja ávdnasat). Njealját vuohki (guovttegielalaš skuvllat) adnojuvvo velnai mihá unnit vaikko guovttegielalašvuohka ja juobe mánggagielatvuohka leaba rápmaoktasašsoahpamuša ollisválddalaš signála.

49. Ráđđeaddi komitea prinsihpalaš oaidnun lea leamaš, ahte visot skuvlema iešvuogit ja oassedagaldagat galget ovddidit 'utnolašvuoda ja dialoga dovdduid'.²⁷ Dialoga lea ille vejolaš, jos sierra joavkkuid olbmot eai goassige deaivvatge, vaikko orole seamma gávppogis, gilis dehe guovllus. Utnolašvuohkage ii maid sáhte ovddiduvvot, jos váldoálbmot ja vehádagat eai dieđe maidege nuppiideaset árgamuosáhusain ja identiteahta oassedagaldagain. Dát lea earenoamáš olu ožžon deattu muhtin bajábealde govviduvvon oahpahušvugiid buohka, mat oidojit sierra dehe juobe sirrejeaddji oaidninvuogi.

50. Muhtin raporterejuvvon struktuvrrat vigget seahkánit sierrajoavkkuid dárbbuide ja diliide, maida ii leat juogaman ákka dihte dávistuvvon dehe maida dihto duodalaš ákkaid dihte ii leat dávistuvvon dehe návdojuvvon ákkaid dihte ii sáhte dávistuvvot dábálaš

---

²⁶ Nuortariikka ACFC/SR(2000)3, Ungára ACFC/SR(99)10 ja Pólska ACFC/SR(2002)2 mearreáigeraporttat.

²⁷ Ks. yllä 6 artiklaa koskeva teksti sekä selittävän muistion sanamuoto kappaleessa 71.

skuvlenuogádaga olis. Oassi dáin struktuvrrain lea ákkastallamis, muhto nuppit eai sáhte dohkkehuvvot, eandalii jos dat vuodđuduvvet sirrejuvvon ohppui ja dain čuvvot vealahanváikkuhusat, dego dávjá dáhpuhuvvá románaid buohta.

1. Nu daddjon 'sierraluohkát' dehe juobe 'sierraskuvllat' (maiguin muhtimin dárkkuhuvvojit gárganeamis bázahallan ohppiide dárkkuhuvvon skuvllat, mat leat eahpegorálaš mearis geavahuvvon románamánáid buohta dan vearru ipmárdusa geažil, man mielde dát mánát eai bastte čuovvut oahpu 'dábálaš' skuvlaortnegis);
2. 'Doarjja-, lassi- dehe veahkkeluohkát', maid ulbmilin lea veahkehit vehádatohppiid (dávjá románat) ovttaiduvvat earáide 'juo ovttaiduhhton' luohkáide mañit muttos;
3. Sothabeaiskuvllat (mat muhtin riikkain dego Moldovas dollojuvvojit almmolaš skuvlenuogádaga mávssolaš oassin go dat nuppi riikkain leat ollásat dan olggobealde).

51. Ráddeaddi komitea lea geahkan atnit árvvus ovdaoahpahusa doarjjaoahpahuoluohkáid, jos daid ulbmilin lea veahkehit románamánáid ja earáid, geat leat seammalágán dilis, čuovvut dábálaš oahpahuoprográmma, muhto seamma háve komitea lea cealkán, ahte guovtti ovddabealde namuhuvvon vuogi (sierraluohkáid ja doarjja/veahkkeluohkáid sirren) gaski báhcá várálaš ránes guovlu.

52. Cealkámušastis, mii guoská Ruota, ráđđeaddi komitea celkkii, ahte dan oažžun mearreáigeraportta mielde dihto Ruota suohkaniid doaimmat, mat gusket románaohppiid, lea dolvon sierra románaluohkáid vuodđudeapmái, man dávjá maid mánggat románaváhnemat leat dorjon. Ráđđeaddi komitea geahčai, ahte ”vaikko dáid álgagiid ulbmil lea vuohki addit lassiduvdaga dáidda ohppiide, de ovttá álbmotlaš vehádahkii dárkkuhuvvon luohkát (dan sadjái ahte livčče sierra oahppodiimmut sin gielaset ja kultuvrraset oahpaheapmái dehe gielain addojuvvon ohppui) sáhttet dagahit dáidda mánáide riskka šaddat ja vahátlaš dillái ja hehttet rápmaoktasašsoahpamuša 12 artikla ollašuttima ja rihkkut 6 artikla miel kultuvrraidgaskasaš dialoga prinsihpa.” Ráđđeaddi komitea ávžžuhii maid stuora deattuinn eiseválddiid analyseret báikkálašdili ja riepmat doaibmajuide áššáigullevaččaid gullamiin ”vai románamánát sáhtále joatkit ja ahte sii guottihuvvole bissut dábálaš luohkáiin.”²⁸

53. Nuppiin dáhpáhusain olláset dehe muhtin muddui sirrejuvvon oahppu sáhtta leat heivvolaččat dehege juobe áidna vejolaš čoavddus. Ná ovdamearkka dihte cealkámušastis, mii guoskkai Kyprosa, ráđđeaddi komitea celkkii, ahte ”maronihttaservoša njunnošat leat jeavddalaččat gáibidan iežaset skuvllaid ja orrunguovlluid dehe giliid. Dán dihte ráđđeaddi komitea váldá mielalis vuostá ráđđehusa easka báliid dahkan mearrádusa vuodđudit maronihtaid iežaset

---

²⁸ Gč. viidáseappot oassi 2.1.2, ságastallan ovttalágán vejolašvuodain beassat skuvlemii, ml. románaid skuvlemii beassan.

vuodđoskuvlla”. Rádđeaddi komitea sávvá, ahte Kyprosa eiseválddit ripmet earánai doaimmaide, maid ulbmilin lea maronihtaid kultuvrra ja identitehta sealluheapmi ja gárgeheapmi.

54. Dát skuvlenhámit eai goitge jávkat dárbbu ovddidit kultuvrraidgaskasaš dialoga ja oktavuodaid – skuvlenbirrasis ja daid olggobealde – oktasašsoahpamuša 6, 12(1) ja 14(3) mearrádusaid mielde.²⁹

55. Skuvlaráhkadusaid, oahpahusvugiid ja bajásgeassinsidoaluid válljen galggalii vuodđuduvvat viiddes árvoštallamii, mas váldojuvvojit vuhtii ee. čuovvovaš áššit:

- Skuvlema ulbmilat dihto guovllus sihke kultuvrralaš ja politihkalaš konteavsttas. Earenoamážit riikkain, main leat leamaš konflikttat dehe main leat bárrásiin etnihkalaš joavkkuid gaskavuoda gealdagasat dehe vaššimielat álbmotdovdu, oktavuodaid, dialoga ja ovttaiduvvama sihkkarastin lea bákkolaš ja vuosttaš dárbu.
- Dieđu čoaggin ja dan oažžumis doallan, mii guoská sohkaheali vuhtiiváldi, vehádatohppiid ja – oahpaheddjiid meari, dárbbuid, gáibádusaid sihke vuordámušaid ja miellašumiid;
- Vehádatgielaid hubmi mánáid iežaset giela máhttima sihke váldogiela máhttima dássi. Muhtin dáhpáhusain vehádatohppiid iežaset giela máhttin ii

---

²⁹ Sorbiid skuvlemis, gč. viidáseappot rádđeaddi komitea cealkámuš ACFC/INF/OP/I(2002)008, mii guoská Duiskka.

leat dárbahassii buorre, vai sii sáhtále čuovvut oahpu dušše dán gillii. Muhtin mearreáigeraporttain fuomášahttojuvvui, ahte skuvlenuogádaga rolla vehádatkultuvrraid seailuheamis ja gárgeheamis lea mañimus jagiid buorránan dan dihte go váhnemat eai bastte sirdit mánáidasaset vehádaga giela ja árbevieruid;

- Dihto báikki dehe guovllu veahkadatprofiila. Leago vejolaš, ahte skuvla dehe oahppodiimmut dehe oahppolinnját livčče oktasaččat, ja dávistuvvo ovttaáigasaččat ág. gielaid sierra oahpahusdárbbuide. Leatgo guovttegielalaš skuvllat vejolaččat? Leatgo sierra skuvllat áidna vuohki, mii lea anus?
- Gažaldatvuloš riikkas dehe heivvolaš osiin sohkaštáhtas buvttaduvvon áššáigullelaš skuvlagirjjiid oažžun;
- Ekonomalaš ja eará resurssat.

56. Muhtin soahpamušstáhtat addet bienalaš dieđu vehádatskuvlema ruhtadeamis. Polskka mearreáigeraporttas mitaluvvo, ahte báikkálaš eiseválddit, mat doalahit našuvnnalaš vehádagaide skuvllaid, ožžot lassistáhtaveahki ii-vehádatoahpahusa ektui (20 %:a lassi oahppi guovdu stuorit skuvllain ja 50 % unnit skuvllain.³⁰ Ungaris báikkálaš hálddahus, mii hálddaša vehádatskuvlalágádusaid, oažžu lassiveahki.³¹ Dán rádjái ožžojuvvon mearreáigeraporttat eai atte dieđu das, oassálastetgo vehádat ieža skuvle bušeahttamearrádusdahkamii

---

³⁰ Polskka mearreáigeraporta ACFC/SR(2002)2.

³¹ Ungára mearreáigeraporta ACFC/SR(99)10.

guovddášhálddahusa, guovllu dehe skuvlla dásis. Mearreáigeraportta eai beare dávjá giedahallo dehe suokkarduvvo, manin dihto vuohki ja ráhkadus lea välljejuvvon dihto joavkkuid dárbbuid dávisteapmái dehe oppalaš dili čoavdima várás.

Oahpaheaddjeskuvlen, oahppogirjjiid oažžun ja mánggakultuvrralaš oktavuodát

57. Oahpaheaddjeskuvlen ja alladásat oahppogirjjiid oažžun leat buot ohppiide ja stuđeanttaide dáhkiduvvon alladásat oahpahusa mávssolaš gáibádušat. Dušše muhtin riikkaid mearreáigeraporttain namuhuvvojit 12 artikla buohta *skuvlema kvalitehta* dovddaldatlogut, dehe galle oahppi leat ovttá oahpaheaddji vuollái ja dehe mii lea luohkkásturrodaga eanemusmearri.³² Cealkámušastis, mii guoská Uņgára, ráđdeaddi komitea celkkii, ahte “ságastallamiin álbmotlaš vehádagaid ieštivrenorgánaiguin [komitea] gulai, ahte mánggaid vehádagaid buohta ja/dehe dohkálaš oahpaheddjiin lea ain vátni. Dáin diliin guovttegielalaš skuvllain ja vehádagaid iežas giela atnin skuvllain lea váttis fállat oahpu, mii livččii *seammašlájat* go uņgárgielalaš skuvllain”.³³

58. Ráđdeaddi komitea lea fuobmán, ahte mánggat soahpamušstáhtat čujuhit oahpaheaddjevátnái dahkuággan dasa, ahte vehádatgielalaš dehe guovttegielalaš oahppu ii fállujuvvo. Cealkámušastis,

---

³² Gč. omd. Albania ACFC/SR(2001)5 ja Duiskka ACFC/SR(2000)1 mearreáigeraporta (dain osiin, mii guoská románaid).

³³ Ráđdeaddi komitea cealkámuš ACFC/INF/OP/I(2001)004, lohku 39, mii guoská Uņgára.

mii guoská Norgga, ráđdeaddi komitea gáibidii (12 artikla buohta) lasi návccaid bidjama ja doarvái olu resurssaid čujuheami, vai suomagiel ohppui dohkálaš oahpaheddjiid vátni sáhttá divvojuvvot. Cealkámušas, mii guoskkai Ruota, ráđdeaddi komitea gáibidii eiseválddiid dárkkistit daid njuolggadusaid, maid mielde vehádatgielaid oahpahusgeatnegasvuohta lea evttolaš ja sorjá oahpaheddjiid oažžašuvvamis.³⁴

59. 12(2) artiklas – ja eará vástideaddji rápmaoktasašsoahpamuša báikkiin – dajaldat ‘doarvái olu’ deattuha vuohon oktii dan, ahte soahpamušstáhtaide lea dárbblaš čoađđit vuodđodási dieđu ja dahkat dárboárvvoštallamiid. Galgá maid fuomášit, ahte guovttegielalaš ja mánggagielalaš servodagat ja skuvllat dárbbášit skuvllaid oahpaheddjiid, geain lea áššáigullelaš guovttegielalašvuohta-, mánggagielalašvuohta- ja kultuvrraidgaskasaš skuvlen. Oahpaheaddjit šaddet danin aktiivvalaččat rekryterejuvvot sihke váldoálbmoga ja vehádatjoavkkuid siste ja sii fertjit skuvlejuvvot ja sidjiide galget addojuvvot válmmašvuođat bargat mánggagielalaš ja kultuvrraidgaskasaš birrasiin. Dát lea earenoamáš dehálaš daid oahpaheddjiid buohta, geat leat spesialiseren iežaset historjjá ja oskkoldaga oahpahussii.

---

³⁴ Ráđdeaddi komitea cealkámuš ACFC/INF/OP/I(2003)003, mii guoská Norgga ja cealkámuš ACFC/INF/OP/I(2003)006, mii guoská Ruota.

60. Sohkastáhta doarjja (*kin-state**) addojuvvo skuvlemis dábálaččat veahkkeruhtavuogádagaid, ág. giela oahpahusa doarjuma ja oahpaheadjeskuvlema, allaskuvlavejolašvuodaid ja eará dutkosiid dovddasteami hámis.

61. Ráddeaddi komitea atná ávkálažžan Eurohpá ráđi Demokratiija riektegeavvama bakte –kommišuvnna ráhkadan rávvagiid *Report on the Preferential Treatment of National Minorities by the Kin-State (sámás: Raporta našuvnnalaš vehádagaid posiitiivlaš sierrameannudeamis sohkastáhta doaimmas)* (2001). Kommišuvdna beaggá buorebut namain Venetsia kommišuvdna).³⁵ Venetsia kommišuvdna muittuha, ahte sohkastáhtadoarjja galgá gudnejahttit ustitlaš ránnágaskavuodaid prinsihpa rápmaoktasašsoahpamuša 2 artikla mielde. Rápmaoktasašsoahpamuša 18 artikla iešalddes movttiidahtta gárgelit ránnástáhtaidgaskasaš guovtte- ja mánggagaskasaš soahpamušaid sihke oppalaččatnai rájiid rasttildeaddji ovtasbarggu. Dákkár ovtasbargu sáhtta nannet miehtemiela gárganeami sihke vehádagaid ja válđoálbmoga dáfus. Venetsia kommišuvdna cealká maid, ahte riikkaidgaskasaš láhka ii dohkket stáhtalaš váldegeavaheami našuvnnalaš rájiid olggobealde, jos dasa ii leat sierralohpi. Buot deháleamos našuvnnalaš vehádagaid dáfus lea dat, ahte Venetsia kommišuvnna mielas sierralágán

---

* Kin-state dárkkuha stáhta, man eamiortt ja sin mañisboahhtit orrot našuvnnalaš vehádahkan nuppi stáhta viidodagas ja geavahan sámegillii sohkastáhta-namahusa, mii vuodđuduvvá njuolggogjorgalusii engelasgielas (jorgaleaddji fuom.!).

³⁵ CDL-INF (2001)19.

meannudeapmi, omd. sohkastáhtadoarjaga hámis, sáhttá leat vealaheapmi jos dat ii leat objektiivvalaččat ja govttolaččat ákkastallon ja gaskavuodas ulbmiliiddásis.

62. Rádđeaddi komitea lea giedahallan sohkastáhtagažaldaga rápmaoktasašsoahpamuša 12 artikla olis. Maiddái 4 artikla lea mávssolaš, jos sohkastáhtadoarjja dagaha sirrejeaddji meannudeami, mii sáhttá vealahit ja nanne daid joavkkuid heajos oasálašvuoda, main ii leat iežaset sohkastáhta. Rádđeaddi komitea leanai deattuhan mánggain cealkámušainis, ahte badjelmearálaš sorjjasvuolta sohkastáhtadoarjagis sáhttá bidjat muhtin joavkkuid heajut sajádahkii, dego omd. Armenia jesidiid ja assyrialaččaid, ja ahte ”eiseválddit galggale sihkkarastit, ahte buot álbmotlaš vehádagat, earenoamážit lohkomearálaččat unnibut ja dat geain ii leat sohkastáhtadoarjja, ožžot ovtaveardásaš ávkki álbmotlaš vehádagaide dárkkuhuvvon earenoamáš stáhtaválldi prográmmain”.³⁶

63. Viisát adnon sohkastáhtadoarjja sáhttá leat ovdamunni sihke guskkolaš vehádahkii, eará vehádatjoavkkuide ja maid váldoálbmogii. Go ságastallojuvvo skuvlagirjjiide ja eará materiálii čuozihuvvon sohkastáhtadoarjagis, de galgá váldojuvvot vuhtii, ahte materiálat eai vealttakeahttá

---

³⁶ Rádđeaddi komitea cealkámuš ACFC/INF/OP/I(2003)001, lohku 63, mii guoská Armenia;

Rádđeaddi komitea cealkámuš ACFC/INF/OP/I(2003)002, lohku 116, mii guoská Moldova. Gč. maid rádđeaddi komitea cealkámušas ACFC/INF/OP/I(2004)005, mii guoskká Pólskka, ovdanbuktojuvvon fuolat 18 artikla guoskkadettiin.

buot dáhpáhusain speadjalastte áššáigullevaččaid muosáhusaid ja sávaldagaid dárbahassii buori ja rievttis vuogi mielde, daningo dat leat buvttaduvvon sohkastáhtas ja čállit eai oro namuhuvvon vehádagain seamma riikkas.

Ovttaveardásaš vejolašvuodát oažžut skuvlema.

Skuvlema juridihkalaš ja institušuvnnalaš rámat

64. Vuoigatvuohta *skuvlemii* ja *skuvlema* vuoigatvuodát fertejit institutionaliserejuvvot ja dorvvastuvvot čielga ja ovttalágán láhkaásahuslaš doaimmaiguin. Soahpamušstáhtat fertejit maid čujuhit dárbašlaš ekonomalaš resurssaid dohkkehuvvon láhkaásaheami ollašuhhtima várás álbmotlaš, guvllolaš ja báikkálaš dásis. Ná ášši ii leat, daningo earenoamážit mángga Eurohpá stáhta skuvlenbušeathtat leat čuhppon mañimus jagiid. Muhtimin leat maid *russolasvuodát* vehádatskuvlema láhkaásaheami ja earáid, omd. stáhta giellalágaid gaskka.

65. Vehádatsgielat adnojit virggálaččat muhtin dáhpáhusain 'vieris giellan', ja dat leat seamma sajádagas go dat vieris gielat, main ii leat mihkkege historjjálaš dehe kultuvrralaš čatnasiid áššáigullelaš riikii. Ráđđeaddi komitea lea deattuhan dan, ahte vehádatsgielat galggale dovddastuvvot ja dat galggale adnot stáhta gielalaš ja kultuvrralaš riggodaga oassin.³⁷

66. Nuppi dáhpáhusain dán suorggi *lágaid ja ásaahasaid mohkkáivuohta* lea nu mearkkašahtti, ahte guskkolaččat (skuvllaid rektorat, vásttolaš virgeolbmot, oahpaheaddjit, váhnemat, oahppit) eai albmaduodas diede njuolggadusain, vuoigatvuodain ja

---

³⁷ Ráđđeaddi komitea cealkámuš ACFC/INF/OP/I(2004)005, lohkuat 68-69, mii guoskká Polskka.

geatnegasvuodain, ovdamearkka dihte go lea jearaldat ohppiid rádjeárvogáibádusain, mat laktásit luohká dehe skuvlla seailuheapmái dehe giddemii. Riektesihkarvuohhta ja vuoigatvuodalaš čielggasvuohhta leaba rápmaoktasašsoahpamuša ovttalágán ollašuhhtima gáibádusat, earenoamážit go rápmaoktasašsoahpamuš iešalddes gáibida konkretiserema ja kontekstuálalažžan dahkama álbmotlaš, guvllolaš ja báikkálaš dásis. Juridihkalaš rámaid mohkkáivuohtagažaldat laktása dáláš skuvlema lávdadantrendii, man mielde ovddasvástáduš lea delegerejuvvon báikkálaš eiseválddiide ja viidáseappot skuvllaid rektoriidda. Vai sáhtále oassálastit endena ládje mearrádusdahkamii, mii guoská sin iežaset, de oahpaheaddjit, váhnemat ja oahppit galggale diehtit, gii mearrida mange áššis ja man njuolggadusa vuodul. Dát guoská maid vehádatoahpahusa ruhtadanmearrádusaid.

67. Nubbi ášši, mii guoská juridihkalaš rámaid, laktása *oahpu ja skuvlema njuolggadusaid bearráigeahču ja dán čuovvu ollašuhhtima vugiide*. Daningo mánggain soahpamušstáhtain leat vuodđolágaineaset sihke mánggain eará láhkaásaheami osiin njuolggadusat vuoigatvuodas skuvlemii, de lea earenoamáš, ahte mearreáigeraporttain eai leat jur mahkkege dieđuid dáid njuolggadusaid ollašuhhtima vuoigatvuodalaš dehe eará vugiin álbmotlaš dehe báikkálašdásis eaige skuvlema duopmostuollogevadiin. Spiehkastahkan lea Nuortariikka mearreáigeraporta, mas lea diehtu

vuodđoláhkaduopmostuolu mearrádusas Slovenia-
vehádaga vuodđoahpahas.³⁸

b) Románaid skuvlenvejolašvuodat

68. Románamánáid ovtaveardásaš vejolašvuohta
oažžut alladásat oahpu ja sin servodatlaš oassálastin lea
bistevaš buncarákkis májggain
rápmaoktasášsoahpamuša oassebeallestáhtain.

69. Sierranahhton, dávjá eará ohppiide fálluojvovon
oahpaha heajutdásat oahppu, lea okta ravddamus
ovdamearkkain románaváhnemiid ja –ohppiid dilis.
Ráđdeaddi komitea lea jeavddalaččat cuiggodan
románaohppiid vealahangeavadiid ja lea atnán
viggamušaid daid heaittiheami várás vuogasin.³⁹ Eará
ovdan bohtán buncaraggát leat románaohppiid
givssideapmi – givssideaddjin leat leamaš eará ohppiid

---

³⁸ Nuortariikka mearreáigeraporta ACFC/SR(2000)3. Vuodđolágalaš
duopmostuolu 15.12.1989 addin mearrádusas, mii guoská
vuodđodási skuvlavuogáda (Čoakkáldat VfSlg.12.245/1989)
gehččojuvvui, ahte Kärntena vehádatskuvlalága 10:2 paragrafa lea
vuodđolága vuostá ja dán mielde gomihii ág. lága 11 paragrafa
cealkága sihke dasa guoskevaš Kärntena ollašuttinlága 1:1
paragrafa vuodđolága vuostásažžan. Vuodđoláhkaduopmostuolu
ipmárdusa mielde Wiena stáhtasoahpamuša 7(2) artikla galggai
guoskaduvvot dakkáražžan. Nuortariikka slovenavehádhakii gullevaž
riikkavuložiid subjektii valaš (almmolaš) riekti oažžut
slovenagielalaš vuodđodási oahpaha guoská vástideaddjiládje oba
Kärntena guovllu iige dušše ‘eamislovenialaš’ guovllu Lulli-
Kärntenis.

³⁹ Gč. Ráđdeaddi komitea cealkámušat, mat gusket Nuortariikka
ACFC/INF/OP/I(2002)009, Čeahka dásseválddi
ACFC/INF/OP/I(2002)009, Uñgára ACFC/INF/OP/I(2001)4 ja
Kroatia ACFC/INF/OP/I(2002)003.

lassin juobe oahpaheaddjit –, skuvlenuogádagain adnon eahpeáššálaš ja kultuvrralaččat ovttabealat deasttat, dat, ahte románagiella ii dovddastuvvo skuvllain, románaid heajos dinesdási ja skuvlaboradeami váilun románaide. Ráđđeaddi komitea lea áican erohusaid nieiddaiguin ja bártniiguin meannudeamis. Ráđđeaddi komitea lea atnán vuogasin dan, ahte dáidda buncaraggáide lea viggojuvvon seahkánuvvot omd. nu ahte leat fállujuvvon skuvlaboradeapmi ja almmolaš johtalusa bálvalusat sihke románaduogát skuvlavázzinveahkit ja oahpaheaddjit skuvlejuvvojit. Cealkámušastis, mii guoskkai Romania, ráđđeaddi komitea celkkii duhtavašvuodain, ahte ollašuhhton doaibmabijuide leat gullan románaduogát kulturgaskkusteddjiid ja skuvladárkkisteddjiid nammadeapmi ja románastudeanttaide várrejuvvon dihtomearit alladási skuvlemis.⁴⁰

Čoahkkáigeassu 12(3) artikla mearkkašumiin

70. Álbmotlaš vehádatolbmuid vejolašvuohta oážžut alladásat skuvlema dárkkuha, ahte soahpamušstáhtat galget doaibmat mearredidolaččat čuovvovaš golmma oassesuorggis:

- Dan sihkkarastin, ahte visot mánát (mielde lohkkon románamánát) leat ilmmuhuvvon áššáigullevaččat

---

⁴⁰ Ráđđeaddi komitea cealkámuš, lohku 57, mii guoská Romania. Gč. maid bajábealde báikki ‘skuvlema viidodat’ ja čujuhus ráđđeaddi komitea cealkámuššii ACFC/INF/OP/I(2001)1, mii guoská Slovakia.

skuvllaide ja ahte báhtareddjiid, nomádaid dehe bealle-nomádaajoavkkuid deaividan váttisvuodaide seahkánuvvo konstruktiiivvalaččat ja aktiiivvalaččat. Jos skuvlen dábálaččat dehe dihto dási oahppu lea fállun aivvefal virggálaš gillii, de dat sáhtta eastit álbmotlaš vehádagaid dehe eará joavkkuid (dego easkaládje boahtán sisafárrejeaddjit ja báhtareaddjit) mánáid beassama oahpu ollái.

- Buohkaid, mielde lohkkon álbmotlaš vehádagaid ohppiid, skuvlavázzimii oassálastimii sihkkarastin ja bearráigeahčču. Ovdaoahpahusa oažžumii, skuvlasajiide, skuvlla fysihkalaš olámuttos orruma ja skuvlasáhtuid váilevašvuodát dehe buncaraggát mánáid skuvladorvvolašvuoda sihkkarastimis sihke váhnemiid sosioekonomalaš buncaraggát dehe luohttámuša váilun skuvlavuogádaga ektui sáhttet buot doalvut váhnemiid dilsivuhtii sáddet mánáideaset ovdaskuvlii ja skuvlii sihke mánáid iežaset skuvlavázzinhállui.
- Skuvlavázzima joksosiid, mielde lohkkon jeavddalaš eretorrumiid ja gaskkalduhtindási, lohkanmáhtu, oahpuid loahpaheami, árvosániid, sohkalearuid, alit skuvlendásiide beassama ja maŋŋel barggu oažžuma čuovvun. Muhtin dáhpáhusain sáhttet dárbbahuvvot ráhkkanahkti diimmut dehe luohkát dehe persovnnalaš veahkit/gaskkusteadjit/bagadallit ohppiide, geat bohtet oidduhis birrasiin. Rávesolbmuid skuvlen lea vealtameahttun vuodđoskuvlenuogádaga dievasmahtti ášši.

2.2 Rápmaoktasašsoahpamuša 13 artikla

“13(1) Soahpamušbealit dovddastit oahpahasvuogádagaideaset olis álbmotlaš vehádatolbmuid rievtti vuodđudit ja hálldašit iežaset priváhta oahpahas- ja skuvlenlágádusaideaset.

(13(2) Dán rievtti geavaheamis eai šatta ekonomalaš geatnegasvuodát soahpamušbeliide.”

2.2.1 Čilgejeddji muittuhančálus

72. Soahpamušstáhtaid geatnegasvuolta dovddastit álbmotlaš vehádatolbmuid rievtti vuodđudit ja hálldašit iežaset priváhta oahpahas- ja skuvlenlágádusaideaset sorjá daid skuvlenuogádaga gáibádusain, earenoamážit oahppogeatnegasvuoda njuolggadusain. Dán logus dárkkuhuvvon lágádusaide sáhttet čuočcat seamma bearráigeahččohámit go eará lágádusaide eandalii oahpahasstandárddaid oasis. Go gáibiduvvon standárddat leat devdojuvvon, lea dehálaš visot lágádusa mieđihan dutkosat dovddastuvvojit virgálaččat. Áššáigullelaš álbmotlaš lánkaásaheapmi ferte vuodđuduvvat objektiivlaš kritearaide ja ferte leat vealatkehtesvuoda prinsihpa mielde.

73. Čuoggás 1 namuhuvvon rievtti atnuiváldimis eai čuovo áššáigullelaš soahpamušstáhtii mahkkege ekonomalaš geatnegasvuodaid, muhto dat ii maid gieldde vejolašvuoda dákkár ekonomalaš doarjaga addimii.’

2.2.2 Vállogažaldagat

71. Eanemus cealkámušainis ráđdeaddi komitea lea geahččan, ahte 13 artihkal ollašuttin ii atte ákka earenoamáš mearkkašumiide. Eatnat dáhpáhusain dát lea čuovvumuš dan duohtaáššis, ahte áššáigullelaš

álbmotlaš vehádagain eai leat ekonomalaš riggodagat iežaset skuvlenlágádusaideaset vuodđudeapmái.

72. Dát čielggadeapmi vuolgá das, ahte visot sihke almmolaš ja priváhta oahppolágádusat doahttalit iešgudege skuvlenlágádusa gáibádusaid. Danin soahpamušstáhtat sáhttet ollašuhttit rápmaoktasašsoahpamuša nu ahte bidjet dan oahpu guoskevaš artiklaid iežaset skuvlenuogádagaid sisa.

73. Muhtin dáhpáhusain ráđdeaddi komitea attii viiddit cealkámušaid muhtin dáhpáhusas, maidda gulle earret eará cealkámušat, mat giedáhalle Nuortariikka, Duiskka ja Šveicca. Cealkámušastis, mii guoskkai Nuortariikka, ráđdeaddi komitea giedáhalai Wiena Komensky-skuvlla čeahkaid ja slovahkáid guovttegielat oahpu almmolaš ruhtadeami ja ávžžuhii lassidoarjaga miediheami priváhtaskuvllaide, mat fáallet oahpu unġgarlaččaide ja kroáhtaide. Komensky-skuvllas ráđdeaddi komitea celkkii:

”Ráđdeaddi komitea atná vuogasin dan, ahte Nuortariikka eiseválddit mákset soahpamuša vuodul Komensky-skuvlla oahpahasbargiin šaddan goluid, vaikko priváhtaskuvlaláhka ii dan dain gáibit. Dás fuolakeahhtá čeahkka- ja slovahkávehádagaid ovddasteaddjit leat gidden ráđdeaddi komitea fuomášumi daidda stuorru váttisvuodaide, maid dat muosáhit iežaset skuvlla dábálaš geavahangoluid gokčamis. Ráđdeaddi komitea ávžžuha dáikko bakte deattuhemiin Nuortariikka eiseválddiid joatkit ságastallamiiddiset čeahkka- ja slovahkávehádagaid ovddasteddjiiiguin dakkár ruhtadančovdosiid gávdnama várás, mat sáhttet veahkehit dorvvastit skuvlla boahtteáiggi guhkit áigegaskkain. Čeahkka- ja slovahkávehádagat atnet skuvlla seailluheami ja gárgeheami earenoamáš dehálažžan dan

historjjálaš mearkkašumi ja giella- ja kultursirdirolla dihte.”⁴¹

74. Šveicca dáhphusas ráđđeaddi komitea ávžžuhii árvvoštallat daid ráddjehusaid váikkuhusa, mat gusket vehádatgielat priváhtaskuvllaid vuodđudeami guvllolašvuoda prinsihpa vuodul dihto Cantonain; omd. Bernas. Ráđđeaddi komitea geahčai, ahte:

”... dákkár ráddjehusat leat problemáhtalaččat rápmaoktasašsoahpamuša 13 artikla čuovggas, daningo dat orrot eastime vuodđudit priváhtaskuvllaid, mat addet vehádatgielat oahpahusa, giella árbevirolaš stáđásnuvvanguovllu olggobealde. Ráđđeaddi komitea cealká lihttostáhta eiseválddiid muitalan, ahte sis eai leat dieđut dáhphusain, main vehádatgielat priváhtaskuvllaid vuodđudeapmi livččii gildon, muhto ávžžuha doaimbaválddalaš eiseválddiid sihkarmuvvat das, ahte namuhuvvon Cantonaid lága njuolggadusat eai eastte eandalii Berna sullasaš stuora gávpogiin orru itáliagielat dárbbuid deavdima.”⁴²

75. Soahpamušstáhtat galget sihkarmuvvat das, ahte guvllolašvuoda prinsihpa ollašuhttin ii rihko vehádatjoavkkuid dehe daid vuollejoavkkuid gaskavuoda vealatkeahtesvuoda prinsihpa.

76. Mange ráđđeaddi komitea cealkámušas eai loktejuvvon ovdan priváhta vehádatskuvlema šládja- ja bearráigeahččogažaldagat.

---

⁴¹ Ráđđeaddi komitea cealkámuš ACFC/INF/OP/I(2002)009, lohku 59, mii guoská Nuortariikka.

⁴² Ráđđeaddi komitea cealkámuš ACFC/INF/OP/I(2003)007, lohku 66, mii guoská Šveicca.

2.3 Rápmaoktasšsoahpamuša 14 artikla

”14(1) Soahpamušbealit čatnasit dovddastit, ahte álbmotlaš vehádatolbmoss lea vuoigatvuohta oahppat iežas vehádatgiela.

14(2) Jos guovllus, gos orrot árbevirolaččat dehe mearkkašahtti mearri álbmotlaš vehádatolbmoss, lea doarvái jearru, de soahpamušbealit galget viggat vejolašvuođaideaset mielde ja oahppovuogádagaideaset olis sihkkarastit, ahte dáidda vehádatolbmuin leat dárbahassii buorit vejolašvuođat oažžut vehádatgiela oahpahusa dehe oahpahusa dáinna gielain.

14(3) Dán artikla 2 kápihtal guoskaduvvo dadi lági mielde, ahte dat ii váikkut virggálaš giela oahppamii dehe oahpahussii, mii dáhpuhuvvá dáinna gielain.”

2.3.1 Čilgejeaddji muittuhančáluš

”Lohku 1

74. Geatnegasvuohta dovddastit, ahte juohkeovttas álbmotlaš vehádatolbmoss lea vuoigatvuohta oahppat vehádatgielas, guoská ovttá váldovugiin, maiguin dát olbmot sáhttet gáhttet ja seailluhit iežaset identiteahta. Dása eai leat leame spiehkastagat. Nuppi logus máinnašuvvon prinsihpaide seahkáneahhtá artikla vuosttaš kápihtal ii gáibit soahpamušstáhtas maidege miehtemiela doaimmaid, ii ankkle luondduš mielde ekonomalaš doaimmaid.

Lohku 2

Dát mearrádus guoská vehádatgiela ja oahpahusa, mii dáinna addojuvvo. Mearrádus dovddasta vejolaš ekonomalaš, hálddahuslaš ja teknihkalaš váttisvuođaid, mat laktásit vehádatgillii ja vehádatgielain addojuvvon oahpahussii, ja dan njuovžilis sátnehápmi guođđá soahpamušstáhtii viiddes árvvoštallanválddi. Geatnegasvuohta viggat dáhkidit vehádatgiela ja –gielain addojuvvon oahpahusa lea mángga ládje evttolaš; earenoamážit dasa galgá leat ’doarváí olu jearru’ áššáigullelaš álbmotlaš vehádagain. Sátnehápmi ’vejolašvuođaid mielde’ čujuha, ahte dát oahpahuš sorjá áššáigullelaš soahpamušstáhta resurssain, mat leat anus.

Deavsttas ii vuogálaččat meroštallojuvvo ’doarváí jearu’, ja dát njuovžilis hábmen addá soahpamušstáhtaide vejolašvuođa váldit vuhtii iežas riikka sierradiliid vuhtii. Soahpamušstáhtat sáhttet válljet vuigiid ja ordnedemiid, maiguin dat sihkkarastet namuhuvvon oahpahusa vuhtii válddedettiin iežaset skuvlenuogádagat.

Dán logus namuhuvvon molssaeavttut - ’vejolašvuođat oazžut vehádatgiela oahpahusa dehe oahpahusa dáinna gielain’ – eaba cakka eret nubbi nuppi. Vaikko 14 artikla nubbi kápihtal ii bija soahpamušstáhtii maidege geatnegasvuođaid goappáge

barggu dikšumii, de dan sátnehápmi ii maiddáa eastte daid ollašuitekeahhtá vehádatgiela oahpahusa sihke oahpahusa vehádatgielain. Guovttegielat oahpahus sáhtta leat okta vuohki, mainna dán mearrádusa miel ulbmil joksojuvvo. Geatnegasvuotta mii logus čuovvu sáhtta maid olahuvvot ovdaoahpahussii.

Lohku 3

Vejolašvuodat oazžut vehádatgiela dehe –gielain addojuvvon oahpahusa eai váttásnuhte virggálaš giela oahpahusa dehe oahpahusa, mii dainna gielain addojuvvo. Virggálaš giela máhttu lea sosiálalaš oktiigullelašvuoda ja integrašuvvna ovddideaddji dagaldat.

Stáhtaid, main lea eanet go okta virggálaš giella, galget mearridit dain gažaldagain, mat dán mearrádusa ollašuttimis šaddet.”

2.3.2 Váldomearkkašumit

14 artikla ráhkadus

77. Mearkkašahti lea, ahte rápmaoktasašoahpamuša 14(1) artikla čujuha namalassii olbmuid *'vuoigatvuhtii'* oahppat vehádatgielaset. 14(1) artikla lea luonddus mielde passiivlaš čujuhettiinis *'vuoigatvuhtii oahppat'* 14(2) artikla dajaldagaid *'oahpahus'* dehe *'oahpahusa oazžun'* sajes. Soahpamuštáhtat galget dađi lági mielde vuosttažettiin dovddastit dán vuoigatvuoda juridihkalaš ja skuvlavázzinvuogádagasteaset, vaikko dás ii vel automáhtalaččat čuvolege ekonomalaš ovddasvástádus skuvlema ordnemis buot diliin. Muhtin dáhpáhusain ráđdeaddi komitea lea árvvoštallan dan, ahte mearrádusain váilu vuoigatvuotta románagielaš

oahpahussii, vaikko seammalágán vehádatgielalaš mearrádusat leat leame.⁴³

78. 14(2) artikla doallá sisttis mánggaid evttolaš mearrádusaid, mii oidno ee. dajaldagain 'orru árbevirolaš orrunguovlluin dehe mearkkašahti mearri...', 'jos lea doarvái jearru', 'vejolašvuodaid mielde', 'oahpahusvuogádagaideaset olis', 'doarvái buorit vejolašvuodát'. 14(2) artikla mielde vuoigatvuohta lea guovtteosat (vehádatgiela ja – gielalaš oahpahus), maid ráđdeaddi komitea lea atnán *molssaeaktun, mat eai cakka nuppit nuppiid eret*.⁴⁴

Vaikko 14(2) artikla ii geatnegahtege soahpamušstáhtaid dahkat goappašiid, de dan sátnehápmi ii eastte daid ollašuhttimis vehádatgiela oahpahusa dehe oahpahusa, mii addojuvvo vehádatgielain. Guovttegielat oahpahus sáhtta leat okta vuohki, mainna dán mearrádusa ulbmil joksojuvvo. Čielggadeaddji muittuhančállošis muittuhuvvo, ahte mearrádusain lea mearkkašupmi maid ovdaoahpahusa dáfus.

79. Sorjákeahtá das, ahte 14(2) artikla dajaldagat addet soahpamušstáhtaide mearkkašahti soddilvejolašvuoda, de ráđdeaddi komitea oainnu mielde soahpamušstáhtat galget aktiivvalaččat bargat dárboárvvoštallamiid ja váldit vehádagaide mielde 14 artikla, mielde lohkkon 14(1) ovttáčilggolaččat dáhkidan vuoigatvuođa,

---

⁴³ Ráđdeaddi komitea cealkámušat, mat gusket Slovakia ACFC/INF/OP/I(2001)001 ja Romania ACFC/INF/OP/I(2002)001.

⁴⁴ Ráđdeaddi komitea cealkámušat, mat gusket Ruota ACFC/INF/OP/I(2003)006 ja Norgga ACFC/INF/OP/I(2003)003.

ollašuhhtima mielde doaimbajibuid plánemii ja ollašuhhtimii.

Suodjaluvvon gielat

80. ‘Vehádatgiela’ doaba ii leat nu čielggas go dat vuosttaš oaidnimis orro. Dat sáhtá dárkkuhit:

- a) giela, mii adnojuvvo vehádatjoavkku árbevirolaš ja historjjálaš giellan;
- b) giela, man vehádatjoavku geavadis atná (omd. románavehádagaide gullelaš olbmuid atnin ruoššagiella mánggain ovddeš Sovjetlihtu riikkain);
- c) giela, man eanetlohku vehádatjovkui gullelaččain dehe man vehádat dávjjimusat atná (dehe daid ovttastupmi);
- d) giela, mii ovttageardánit spiehkasta eanetlogu gielas.

81. Doaba ‘eatnigiella’, mii gaskkohagaid adnojuvvo lágain ja soahpamušstáhtaid čielggademiin, lea liikká eahpečielggas, daningo dat sáhtá dárkkuhit:

- a) eatni sirdin giela (buot dás čuovvu ovdagáttuidisguin, mat dása laktásit sohka bealálaš kultuvrraid ja identitehtaid sirdimis);
- b) vuosttažin ohppojuvvon giela;
- c) buoremusat ohppojuvvon giela;
- d) giela, man áššáigullelaš olmmoš atná lupmosepmosit;
- e) giela, man ‘eamihubmin’ áššáigullelaš olmmoš atná iežas dehe earát atnet su danin.

82. Galgá maid fuomášit, ahte sátni ‘eatnigiella’ ii namuhuvvo obanassiige 14 artiklas, ja danin sáhtttá čuoččuhuvvot rápmaoktasašsoahpamuša 3 artikla guovddáš, iešidentifikašuvvna prinsihpa mielde, ahte našuvnnalaš vehádagaide gullevaččat ja vehádatjoavkkuide gullelaš olbmot sáhttet lupmosit meroštallat iežaset dan giela vuodul, man sii muosáhit ‘iežaset’ giellan.

83. Gielat ráhkadit jotkkolašvuoda, ja gielaid (gielladieđalaš ja geográfalaš) rájit leat dávgasat ja molsašuddit ja seilot dakkáražžan. Olbmot bastet hálddašit mánggaid gielaid. Olbmot sáhttet maid máhttit mánggaid gielaid sierra dásiid mielde ja sierra áššesurggiid siste. Globála ja ovdalačča stuorit vuorrováikkuhusa steampilastin dálá áiggis lea juohke dáhpáhusas čielggas, ahte mánggagielalašvuodas leat nanu funkcionála, diehto- ja emotionála ovdamunit. Rápmaoktasašsoahpamuš iešalddes vuolga guovttagielalašvuoda anu roahkasmahttimis ja doarjumis (12(1) ja 14 artiklaid ovttastahtton ollašuhttima bakte). Dáid ákkaid dihte áššáigullelaš olbmuid ja joavkkuid (oahppit, váhnemat, oahpaheaddjit, vehádatovddasteaddjit, eiseválddit guovddáš- ja báikkálašdásis) konsulteren lea mávssolaš lihkestuvvan giellaskuvlenprográmmaid plánema várás. Dát bohtá álbmotlaš vehádagaide gullevaččaid oassálastinrievttis, man dáhkideamis lea jearaldat rápmaoktasašsoahpamuša 15 artiklas.

84. Románagiela ja románagielain dáhpáhuvi oahpaha mearkašupmi giedáhallojuvvo stuorru meari mielde stáhtaid mearreáigeraporttain ja ráđdeaddi

komitea cealkámušain, main dat adnojuvvo románaid skuvlenvejolašvuodaid dáhkidanviggamušaid dehálaš oassin. Ráđdeaddi komitea cealkámušas, mii guoská Romania, celkojuvvui, ahte románagiella ii geavadis oahpahuvvon ollenge riikkas vaikko doppe lei sturrodagas dáfus mearkkašahti románasearvuš. Ráđdeaddi komitea gáibidii doaimbajuid, maiguin dáhkiduvvojit vejolašvuodát oažžut románagiella oahpahusa.⁴⁵

85. Eurohpá rádis ja dan giellapolitihkalaš juhkosis lea hirmat stuora mearri máhttu lihkestuvvan giellaoahpahasprográmmaid vealtamehtun eavttuin ja sierra hámiin, mielde lohkon guovttegielalaš ja mánggagielalaš oahpahas.⁴⁶ Mánggat eurohpalaš stáhtat leat maid čatnasan guvllolaš gielaid dehe vehádatgielaid eurohpalaš vuodđogirjji sierra geatnegasvuodaide.

Geatnegasvuodaid viidodat

86. Ráđdeaddi komitea lea cealkámušainis movttiidahtán ráđdehusaid váldit badjelasas 'proaktiivvalaš lahkonanvuogi' dallenai, go ovdanbuktojuvvon gáibádus orru leama unni (cealkámuš, mii guoská Britannia). Dat lea čájehan

---

⁴⁵ Ráđdeaddi komitea cealkámuš ACFC/INF/OP/I(2001)1, mii guoská Romania.

⁴⁶ Gč. ovdamearka dihte čuovvovaš čáliliid raporta: Pádraig Ó Riagáin and Georges Lüdi, "Bilingual Education: Some Policy Issues" (sámás: Guovttegielalaš oahpahas: Muhtin politihkalaš fuomášumit), Giellapolitihkkajuogus, IV váldoossodat, Skuvlaossodat, Skuvlla olggobeale ja alladási skuvlen, Eurohpá ráđdi, 2003. Dan čuovusin lea ávkálaš muitinlistu, mii laktása guovttegielalaš skuvlema politihkkaprográmmaide.

duhtavašvuodas luohkáid vuodđudeami vuollegis *šielbmáohppimearis* (omd. Ukrainas 5 oahppi dálanguovllus ja 8-10 eará guovlluin; Ruota 1 oahppi dihto gielain ja 5 earáin, muhto evttolažžan oahpaheddjiid oažžumis sorjavažžan, man ráđdeaddi komitea árvvoštalinai. Nuortariika mitalii, ahte vuodđuduvvot áigojuvvon joavkkus galget leat unnimusat 7 oahppi (geaidda heivehuvvojit dárkilit mearrádusat) ja eanemusat 20 oahppi luohkás. Nuppe dáfus ráđdeaddi komitea lea geahččan, serbskigielalaš skuvllas luohká vuodđudeami vuollerádjain heivehuvvon 20 oahppi 'lea hui alla rápmaoktasašsoahpamuša 14 artikla oaidninvuogis'.⁴⁷

87. Soahpamušstáhtat eai galggale áсахit eanet eavttuid artikla vuoigatvuodaid ollašuvvamii go mii rápmaoktasašsoahpamušas juo lea. Cealkámušastis, mii guoskkai Norgga, ráđdeaddi komitea celkkii:

”Gustojeaddji njuolggadusaid vuodul guovttegielalaš vuodđodási oahpahas galgá fállujuvvot eará vehádagaide go sápmelaččaide ja kveana-suopmelaččaide (dihto guovlluin) dušše jos sii leat háhkan dárbahassii buori dárogieला máhtu čuovvut beaivválaš oahpahasprográmma. Mielas doaladettiin, ahte artikla 14 dáhkádušat eai leat sorjavaččat das, jos ii máhte stáhtalaš gieला, ráđdeaddi komitea geahččá, ahte eiseválddit galggale dutkat man olu álbmotlaš vehádagaide olis ja namuhuvvon dáhkádušaid olggobeallái báhcci guovlluin lea daid gieलalaš ja gieलाiguin dáhpáhušvvi oahpahusa jearru ja

---

⁴⁷ Ráđdeaddi komitea cealkámušat, mat guske Nuortariikka ACFC/INF/OP/I(2002)009, Ukraina ACFC/INF/OP/I(2002)010, Britannia ACFC/INF/OP/I(2002)6, ja Duiskka ACFC/INF/OP/I(2002)008, logut 59-60.

bohtosiin sorjavažžan buorida dárbbu mielde dálá juridihkalaš ja geavada dili.⁴⁸

88. Go giellaoahpahusa konkrehtalaš hámit gárghevuojoit ja ollašuohttoit, de soahpamušstáhtat galget suokkardallat ja mearridit čuovvovačča:

- vehádatgielaid ja daiguin addojun oahpahusa viidodat ja mearri (dego oahpamusdásit ja diibmomearit; almmolaš skuvlavuogádat vai eahpeformála/priváhta oahpamus);
- oahpahusa válljenevttolašvuotta dehe bákkolašvuotta;
- vehádatgiela dehe –gielain addojun oahpahusa bistevasvuotta skuvlenuogádaga sierra dásiid čađa

89. Dáidda viggamušaide gávdno olu veahkki EDOO:a *Haag ávžžuhusain, mat gusket álbmotlaš vehádagaid skuvlenuoigatvuodaid* (1996). Dat suorggi viidát gokči áššegirjin doallá sisttis muhtin vehádatoahpahusa guovddáš dehálaš beliin.⁴⁹ Haag ávžžuhusat čuvodit rápmaoktasašsoahpamuša vuoiŋŋa ja mánáid vuoiŋŋatvuodaid oktasašsoahpamušas govviduvvon ulbmiliid ja vulget dan vuoddonavdosis, ahte lea dárbu gávdnat dássedeattu vehádatidentiteahta ja –giela seailuhan- ja gárgehanulbmila ja nuppe dáfus dan ulbmila gaskkas, man vuodul vehádagat háliiduvvojit

---

⁴⁸ Ráddeaddi komitea cealkámuš, mii guoská Norgga ACFC/INF/OP/I(2003)003, lohku 59.

⁴⁹ Haag ávžžuhusat čilgehusmuittuhančállosiidiguin leat ollislaččat sierra gielaid mielde čijuhusas:

<http://www.osce.org/hcnm/documents.html?lsi=true&limit=10&grp=45>

ovttaiduhttot daidda servošiidda, man dat ellet ja ovddidit olbmuid ja joavkkuid gaskavuoda sártnodeami. Dego bajábealde lea celkojuvvon, ráđđeaddi komitea lea čuvvon iežas bargus dán jurddahanvuogi.

90. Rápmaoktasašsoahpamuš lasiha buot dán ollisvuhtii dan, ahte oahpahas- ja skuvlensuorggis lea dehálaš ovttáčilggolaččat ovddidit buot seamma stáhta rájiid siste orru olbmuid gaskavuoda gudnejahttima, ipmárdusa ja ovttasbarggu (6 artikla) sihke eahccit diđolašvuoda sierra joavkkuid kultuvrras, historjjás, gielas ja oskkoldagas nu ahte doaimmat čuozihuvvojit sihke vehádagaid ja válđoálbmogii (12 artikla).

91. Haag ávžžuhusat fáallet divrras veahki biđggiideami ja oassálastima gažaldagain. Go analyserejuvvo sierra skuvlendásiid (vuodđodási, nubbi dássi, goalmát dássi, ámmátskuvlen) molsahuvvi dárbbuid, Haag áššegirjjis leat siste sierra ávžžuhusat vehádatgiela anu viidodagas oahpahasprográmma oahpaheamis. Čoahkkáigeassun sáhtta daddjojuvvot, ahte málle doarju nanu vehádatgiela oahpahusa deattuheami vuolit skuvlendásiin ja oahpahusa dađistaga lasiheami válđogiela sirdimiin alit oahppodásiide.

92. Eurohpá ráđi ráma siste ja dan olggobealde leat leame maiddái eatnatlohkosaš eará reaidut ja áššegirjjit, mat sáhttet heivehuvvot iešguđege riikka, guovllu ja vehádat- sihke válđoálbmotjoavkkuid sierradárbbuide.⁵⁰ Earenoamáš anolaš reaidu lea ON:a

---

⁵⁰ Eurohpá ráđi giellapolitiikkajuogus lea almmustuhtán čiekŋaleabbo reaiduid giellaskuvlema ja mánggagielalášvuoda

gárgehan 'njealji A:a málle'.⁵¹ Málle fállá muhtin vuodđodási kvaliteahttakritearaid olmmošrivttiid oaidninvuogis.

93. Málle suokkardeapmi sáhtá stivret visot skuvlema, mielde lohkkon vehádatskuvlema, plánema ja árvoštallama. Guokte vuosttaš A-dagaldaga leat liikká dehálaččat buot mánáide ja stuđeanttaide, muhto ráđdeaddi komitea geahččá ahte dohkkehahttivuohta ja vuogáidahttivuohta leaba earenoamáš dehálaččat álbmotlaš vehádatolbmuide.⁵² Njealji A:a málle mielde juohkehápmásaš ja –dássásaš skuvlemis fertejit leat čuovvovaš mávssolaš iešvuogit, mat laktásit nuppiidasaset:

Oažžašuvvan (Availability): Doaibmi skuvlenlágádusat ja –prográmmat galget leat oažžašuvvamis dárbahassii olu. Gažaldagat, mat gusket skuvlejuvvon oahpaheddjiid ja

---

ovttaskasčuoggáin, gč. ee. *Guide for the Development of Language Education Policies in Europe – From Linguistic Diversity to Plurilingual Education (sámás: Ofelaš giellaoahpahasprográmmaid gárgeheapmái Eurohpás. Gielalaš diversitehtas mánggagielalaš oahpahussii)*, 2003 (sihke dievaslažžan ja čoaškkáigeasso-veršuvdnan, mat goappašat leaba oažžumis čujuhusas www.coe.int/lang)

⁵¹ Komitea, mii giedahallá ekonomalaš, sosiálalaš ja kulturvuoigatvuodaid, *oppalaškommeanta* 13(1999) vuoigatvuodas skuvlemii sihke *ON:a skuvlenáššiid sierraraporterejeaddji preliminára raporta E/CN.4/1999/49*.

⁵² Gč. maid Duncan Wilson, in “Filling the Frame: Five years of monitoring the Framework Convention for the Protection of National Minorities” (sámás: Rámaid deavdin: Vihtta jagi álbmotlaš vehádagaid suodjaleami rápmaoktsašsoahpamuša bearráigeahču) ISBN 92-871-5472-2.

oahpahusmateriálaid oažžašuvvama, visttiid, goappánai sohkabeallái saniteahttasajiid ja ráinnas juhkančázi, leat dán kriteara buohta buot deháleamos oassedagaldagat. Rápmaoktasašsoahpamušas soahpamušstáhtaide čuozihuvvojit sierradását geatnegasvuodát sierra skuvlendásiid oažžašuvvamis.

Jovssahahttivuohta (Accessibility) čohkiida golmma muhtin oassái badjála olis: vealatkeahtesvuohta, fysihkalaš jovssahahttivuohta (áššáigullelaš geográfalaš báiki, fievrrideapmi, dáláteknologiiija) ja ekonomalaš jovssahahttivuohta. Olmmošriekteáššegirjiid vuodul vuodđodási oahpahus galgá leat ‘buohkaide nuvtá’.⁵³ Ođasnuhtton Eurohpá sosiálalaš vuodđogirji 17(2) artikla gáibida, ahte soahpamušstáhtat ordnejit mánáide ja nuoraide ‘nuvtá vuodđooahpahusa ja nuppi dási skuvlema’.

Dohkkehahttivuohta (Acceptability): skuvlenhápmi ja sisdoallu, mielde maid oahppoprográmmat ja oahppovuogit, galget leat dohkkehahttit (omd. galget leat mávssolaččat, kultuvrralaččat áššáigullelaččat ja dain galgá leat alla dássi) oahpaheddjiid ja váhnemiid dáfus. Dohkkehahttivuohta lea nappo mávssolaš skuvlema ja oahpahusa oba fysihkalaš ja sosiálalaš birrasa dáfus. Dát kriteara lea earenoamáš dehálaš álbmotlaš vehádagaide, muhto dat ii luoitte sin luovos automáhtalaččat

---

⁵³ Komitea, mii giedahallá ekonomalaš, sosiálalaš ja kulturvuoigatvuodaid, oppalaškommeanttas 11(1999) vuodđodási oahpahusa doaibmapláνας suokkardallojit ‘bákkolaš’ ja ‘nuvtá’ oahpahusa doahpagat.

soahpamušstáhta skuvlenuogádagas meroštallojuvvon ulbmiliin ja standárddain.

Vuogáidahttivuohta (Adaptability): skuvlen galgá lea soddjil ja heiveheamis nuppástuvvi servodagaid ja servošiid dárbbuide sihke galgá dávistit stuđeanttaid dárbbuide dáid sierralágán sosiálalaš ja kultuvrralaš konteavsttain. Dát galgá adnot mielas, daningo sihke vehádagat ja válđoálbmot gárganit daidda gullelaš olbmuid ládje. Vehádaga ja válđoálbmoga identitehtain galgá geažos áigge ságastallojuvvot ja dat galget árvoštallojuvvot go dat eai leat bisánan ovttá sadjái. Gielat ja oskkoldagat maid eai fenomenat, mat čužžot ovttá sajis, mii oainnuid lea leamašnai ráđdeaddi komitea barggu vuodđun.

III oassi Guovddáš vehádat- ja kultuvrraidgaskasaš oahpahusa ja skuvlema áššit

94. Rádđeaddi komitea bajábealde govviduvvon muosáhusa vuodul lea vejolaš ráhkadit oanehis muitinlisttu váimmusáššiin, mat galget válđojuvvot vuhtii go ságastallojuvvo vehádagaid skuvlenpolitihkas ja kultuvrraidgaskasaš skuvlemis. Čoahkkáigeassunis rádđeaddi komitea cealká, ahte buot skuvlenpolitihkas galget gieđahallot čuovvovaš váimmusgázaldagat:

Manin? Mat leat skuvlenpolitihka dárkkes mihttomearit?

95. Dego bajábealde lea gávnnahuvvon, rápmaoktasašsoahpamuš gáibida earret vehádatkultuvrraid ja –gielaid suodjaleami, nu maid kultuvrraid gaskavuoda oktavuodaid ja sártnodeami viiddideami ja gárgeheami, utnolašvuoda vuoinŋa ovddideami buot skuvlenviggamušain sihke giellaáššiin dasa lassin guovttegielalašvuoda ja mánggagielalašvuoda dovdamušaid doalaheami. Iešguđet diliin ja iešguđet joavkkuiguin sáhtta leat dárbbalaš meannudit sierra vugiid mielde, vai buohkaide sáhttet áhpsat dáhkiduvvot ovtaveardásaš vejolašvuodát skuvlemii, mas lea buorre dássi.

Gii? Mat doibmiid leat mielde ja čuožáhahkan?

96. Soahpamušstáhtain galget leat oažžunsajis dárbahassii vuodđodieđut sierra vehádatjoavkkuid diliin, dárbbuin ja sávaldagain. Erohusat geográfalaš čoahkkaneamis, historjjálaš sajádagas ja muosáhusas, sohkastáhta doarjagis, ortniiduvvandásis ja sohkaбелиid

erohusain gáibidit soahpamušstáhta guovddáš-, báikkálaš- ja guovloeiseválddiin sierralágán vástádusaid. Románaid ja joavkkuin, mat vásihit golgolaččaid eallinvuogi, earenoamáš eahpeoddolaš sajádat galgá váldojuvvot vuhtii buot rápmaoktasašsoahpamuša ratifiseren riikkain.

97. Mánngat earánai doaibmit orrot váikkuheame skuvlema oazžumii ja kvalitehttii. Guovddáš- ja báikkálašdási mearrádusdahkkit, oahpaheaddjit ja skuvllaid rektorat leat sin gaskkas dehálepmosat. Váhnemat sihke oahpahusa ja skuvlema oazžut (oahppit ja ráves olbmot) leat maid hui mávssolaš doaibmit. Dáid joavkkuid ja olbmuid sávaldagat fertejtit gullojuvvot ja rápmaoktasašsoahpamuša 15 artikla eahccin vuoigatvuohta beaktilis oassálastimii galgá adnot mielas buot mearrádusdahkanproseassain, maiddá oahpahusa ja skuvlema olis.

Mot? Maid reaidduid sáhtta atnit ja mat leat anolaččat?

98. Skuvlema hápmi ja sisdoallu ferte heivehuvvot bajábealde giedahallon mihttomeriide. Mánngakultuvrralaš ja kultuvrraidgaskasaš ávdnasiid buktin buot oahpahusprográmmaide lea okta lávki. Molsašuddi dárbbuide sáhtta dávistuvvot sierratiippat skuvllaiguin ja luohkáiguin. Dehálaš lávki lea skuvlet guovtte- ja mánnggagielalaš oahpaheddjiiid, geain leat muosáhusat mánngakultuvrralaš birrasiin doaibmamis. Dát logahallan ii leat gokčevaš, muhto ovdanbuktojuvvon áššit leat hui mávssolaččat, go viggojuvvo dáhkiduvvot buorredásat skuvlen buot

riikkas orru olbmuide utnolašvuoda dovdamušaid ja vuogi mielde, mii doarju kultuvrraid gaskavuoda sártnodeami.

Čuovus:

**Ráddeaddi komitea vuosttaš cealkinorrosisttis
giedahallan oahppo- ja skuvlenáššiid logahallan**

4 artikla [Ruossačujuhusat 5, 6, 12, 13, 14
artiklaide]

1 Soahpamušbealit čatnasit dáhkedit álbmotlaš vehádagaide gullelaš olbmuid vuogatvuoda ovtaveardásašvuhtii lága ovddas ja dásseveardásaš lága suodjái. Dán hárrái buot vealaheapmi álbmotlaš vehádahkii gullelašvuoda vuodul lea gildojuvvon.

2 Soahpamušbealit čatnasit dárbbu mielde riepmat dárbbášlaš doaibmabijuide dievaslaš ja beaktilis ovtaveardásašvuoda ovddideami várás buot ekonomija- ja servodateallima sihke politihkalaš eallima ja kultureallima surggiin álbmotlaš vehádagaide ja váldoálbmogii gullelašččaid gaskkas. Dán hárrái soahpamušbealit galget áššáigullelašččat váldit vuhtii álbmotlaš vehádagaide gullelaš olbmuid sierradiliid.

3 Ovdalis 2 logu mielde ollašutton doaibmabijut eai adnojuvvo vealaheapmin.

1. vuogatvuoda ovtaveardásašvuhtii lága ovddas ja dásseveardásaš lága suodjái

Álbmotlaš vehádagaide gullelaš olbmuid ovtaveardásašvuodta ja vealatkehtesvuodta, mii laktása skuvlemii (juridihkalaš ja geavada dásit)

- lánkaásaheami eksisteansa/váilun, mii viggá earenoamážit caggat skuvlenuodot vealaheami; skuvlema vealaheaddji njuolggadusat
- áššáigullelaš riektegeavada eksisteansa

- ovdamearkkat álbmotlaš vehádagaide gullevaš olbmuid vealaheamis skuvlemis ja oahpaheamis (eará ohppiid, oahpaheddjiid ja eará skuvlensuorggi doibmiid vealaheaddji jurddašvuogit)
- Sirren, stuora vehádatmánáid (earenoamážit románamánáid) čoahkkaneamit dihto almmolaš skuvllaide eará skuvllaid duostundoaladumi dihte
- Ákkahis vehádatmánáid (earenoamážit románamánáid) sajušteapmi sierra luohkáide dehe skuvlasajiide
- Eahpegorálaš (ákkahis) sajušteapmi bázáhallan mánáide dárkkuhuvvon sierraskuvllaide

2. dievaslaš ja beaktilis ovttaveardásašvuhta

- álbmotlaš vehádagaide gullevaš olbmuid dievas ja beaktilis ovttaveardásašvuhta, mii laktása skuvlemii
- álbmotlaš vehádagaide gullevaš olbmuid eahpedásseárvosaš sajádat skuvlemis (eahpedásseárvosaš skuvlenvejolašvuodát ja eahpedásseárvosaš resurssaid juohku)
- dili váikkuhusat eará eallinsurggiin dego bargoeallimis, almmushálddahusas, jnv.
- skuvlemis dárbblaš lassidoaimbajut dievas ja beaktilis ovttaveardásašvuoda joksama várás
- skuvlen vealaheami jávkadeaddji ja integrašuvnna ovddideaddji reaidun

5 artikla [Ruossačujuhusat 4, 6, 12, 13, 14 artiklaide]

1. Soahpamušbealit čatnasit ovddidit diliid, mat leat dárbbášlaččat, vai álbmotlaš vehádatolbmot bastet doalahit ja gárgehit kultuvrraset sihke sealluhit identiteahttaset mávssolaš vuodđodagaldagaid nappo sin oskkuset, gielaset, árbevieruset ja kulturárbbiset.

[...]

- skuvlen identiteahta sealluheami gaskaoapmin (maid daid guovlluidd olggobealde, main álbmotlaš vehádagat árbevirolaččat orrot dehe gos dat orrot mearkkašatti olu)

6 artikla [Ruossačujuhusat 4, 5, 12, 13, 14 artiklaide]

1. Soahpamušbealit roahkasmahttet utnolašvuoda vuoinŋa kultuvrraidgaskasaš sártnodeami sihke ripmet beaktillis doaimbajuid ovddidit gaskavuoda gudnejahttima, ipmárdusa ja ovttasbarggu earenoamážit skuvlema, kultuvrra ja kommunikašuvnna suorggis visot guovllusteaset orru olbmuid gaska fuolakeahhtá sin etnikkalaš, čuvgehuslaš, gielalaš dehe oskkoldatlaš identiteahttasteaset.

2. Soahpamušbealit čatnasit ollašuhttit heivvolaš doaimbajuid dakkár olbmuid suodjaleami várás, geat sáhttet šaddat vealaheami, bahámielatvuoda dehe veahkaválddi dehe daid uhki čuožáhahkan etnikkalaš, gielalaš dehe oskkoldatlaš identiteahttaset geažil.

1. skuvlen utnolašvuoda ovddideaddji gaskaoapmin

- utnolašvuoda ovddideapmi skuvlema *siste* (skuvlema máŋggakultuvrralaš sisdoallu ja hápmi)
- utnolašvuoda ovddideapmi skuvlema *vehkiin* (olmmošrivttiid, utnolašvuoda, sierralálágán oahppoprográmmat journalisttaide, bolesiidda jnv.)

- ovtaveardásaš skuvlenvejolašvuodát earáid go juo riikkavulošvuoda ožžon integrašuvnna gaskaoapmin
- diehtjuohkingaskaomiid rolla skuvlema doarju gaskaoapmin

2. doaimabijut vealaheamis, bahámielatvuodas ja veahkaválddis suodjaleami várás

- álbmotlaš vehádagaide gullevaččaid suodjaleapmi vealaheamis, utnohisvuodas ja bahámielatvuodas skuvllain.

8 artikla *[Ruossačujhusat 4, 5, 6, 12, 15 artiklaide]*

Soahpamušbealit čatnasit dovddastit, ahte juohke álbmotlaš vehádatolbmoss lea vuoigatvuohta dovddastit oskkoldagas dehe oskkus sihke vuodđudit oskkoldatlaš lágádusaid, organisašuvnnaid ja servviid.

- skuvlla oskkoldatlaš ávdnasiid oahppoprográmmaid speadjalastin oskkoldatlaš mánggahápmásašvuohta ja utnolašvuohta
- skuvllaid oahppoprográmmaide gullevaš oskkoldatlaš oahpahusa bákkolašvuohta dehe eaktodáhtolašvuohta

9 artikla *[Ruossačujhusat 6, 12 artiklaide]*

1. Soahpamušbealit čatnasit dovddastit, ahte juohke álbmotlaš vehádatolbmo vuoigatvuohta sátnefriidjavuhtii sisdoallá friidjavuođa oaivildit sihke vuostáiváldit ja viiddidit dieđuid ja jurdagiid vehádatgielain nu ahte eiseváldi ii dasa seahkán sihke guvllolaš rájiin fuolakeahtá. Soahpamušbealit galget

riektevuođadagaideaset olis sihkkarastit, ahte álbmotlaš vehádatolbmot eai vealahuvvo gulahallangaskaomiid anus.

[...]

- journalisttaid skuvlen ja didolašvuoda lasiheapmi vehádatáššiide
- vehádatjournalisttaid skuvlenvejolašvuodat gaskaoapmin, mainna vehádahkii dáhkiduvvojit vejolašvuodat beassat sisa ja leat mielde diehtjuohkingaskaomiin

12 artikla *[Ruossačujuhusat 4, 5, 6, 14, 15 radikálaide]*

1. 1. Soahpamušbealit ripmet oahpahusa ja dutkamuša suorggis dárbbu mielde doaimbajuiide álbmotlaš vehádagaideaset seamma ládje go válđoálbmoganaí dieđu gáhttema várás, mii guoská kultuvrra, historjjá, giela ja oskkoldaga.

2. Dán oktavuodas soahpamušbealit ordnejit earret eará dárbahassii buriid vejolašvuodaid oahpaheaddjeskuvlemii ja oahppogirjjiid háhkamii sihke álkidahttet sierra servošiid stuđeanttaid ja oahpaheddjiid gaskavuoda oktavuodaid.

3. Soahpamušbealit čatnasit ovddidit álbmotlaš vehádatolbmuid ovttalágán vejolašvuodaid oazžut skuvlema buot dásiin.

1. Skuvlema mánggakultuvrralaš ja kultuvrraidgaskasaš oaidninvuogi ovddideapmi

Sierramihttomearri:

- buoridit ipmárdusa, mii guoská álbmotlaš vehádagaid ja veahkehit etnikkalaš joavkkuid gaskavuođa utnolašvuođa ja sártnodeami dovdamušaid

Doaibmasuorggit:

- skuvlla oahppoprográmma dárkkisteapmi dakko bakte, ahte dasa gullet ávdnasat álbmotlaš vehádagaid kultuvrras, historjjás, oskkoldagas ja árbevieruin (maiddái oppalaš oahppoprográmma oassin)
- skuvlagirjjiid fállan/dárkkisteapmi mánggakultuvrralaš sisdoaluin

Gokčevašvuolta:

- skuvlendásit – visot skuvlendásit, dutkamuš mielde lohkkon
- geográfalaš viidodagat – almmolaš skuvlavuogádat, ráddjekeahtá doaimma dušše álbmotlaš vehádagaid orrun guovlluide

Mielde orru doaibmit:

- stáhtalaš doaibmit, geaid ovddasvástádussan skuvlenáššit (mielde lohkkon guovddáš- ja báikkálašdási stáhtalaš virgelágádusat, oahpaheaddjit, rektorat)

- vehádagaid oassálastin (mielde lohkkon váhnemat ja oahppit/studeanttat)
- guovttágaskasaš ovttasbargu

2. Oahpaheaddjeskuvlen, oahppogirjjiid oažžun ja mánggakultuvrralaš oktavuodát

Oahpaheaddjeskuvlen:

- oahpaheddjiid movttiidahttin/didolašvuoda lasiheapmi/doarjja oahpahusa ja skuvlema mánggakultuvrralašvuoda áššiin
- historjá oahpahus – heivvolaččat ja kultuvrraidgaskasaš sártnodeami buorideapmái plánejuvvon lahknanvugiid ohcan/gárgeheapmi

Oahppogirjjiid oažžun:

- vehádatgielaid oahpahussii dárkkuhuvvon buorrešlájat oahppogirjjiid oažžun

Mánggakultuvrralaš oktavuodát:

- ng. sierra servošiin boahtti studeanttaid ja oahpaheddjiid gaskavuoda oktavuodát – nuppi sániiguin (ns.) guovttegielalaš skuvllat, vehádatgielaid oahpahus maiddái váldoálbmogii
- oahppo-/studeantajoavkkuid čoahkkáibidju sihke oahpaheaddjegotti profiila

3. Ovttaveardásaš skuvlenvejolašvuodaid ovddideapmi

(Buot vulobeale čuoggát galget árvvoštallojuvvot vejolaš sohka bealerohusaid čuovggas)

Juridihkalaš ja institušuvnnalaš rámat:

- vuodđolágalaš ja juridihkalaš dáhádusat skuvlenuoigatvuodaid ollašuvvamii buot dásiin
- vehádatskuvlenstrategiijat, maiguin dáhkiduvvo ovtaveardásaš vejolašvuohta oažžut alladásat skuvlema
- stáhta skuvlaeiseválddiid vehádatskuvlema sierraráhkadusat
- skuvllaid bearráigeahčču
- vehádagaid oassálastin skuvlenáššiid mearrádusdahkamii

Resursat:

- stáhta/báikkálašbušehtii várrejuvnon ruđat láhkaásaheami ja strategiijaid ollašuttima várás
- stáhtadoarjja álbmotlaš vehádagaid skuvlenálgagiidda – lohkomearálaččat unnit vehádagaid hávváiduvvivohta dehe dat geat eai oaččo sohkastáhta doarjaga
- guovttágaskasaš/mánngagaskasaš ovttasbargu skuvlensuorggis (oahpaheaddjeskuvlen, oahppogirjjit ja oahppomateriálat, stuđeantalonohallan)

Skuvlema jovssahahttivuođa earenoamáš fuolat (ja doaibmajut)

- *Skuvlii sisačáliheapmi*
  - ◇ vehádatmánáid (earenoamážit románaid) sisačáliheamis biehttaleapmi
  - ◇ báhtareddjiid sierradilli (viggamušat laktit skuvlemii beassan ruovttobáikeregistreremii)
  - ◇ álbmotlaš vehádagaide gullevaččaid joavkkuid, main lea eallinvuohkin golgolašeallin, sierradilli ja ovttaiduhhton birrasa mearkkašupmi
  - ◇ skuvlema oažžuma ráddjehusat, mat čuvvot riikkavulošvuoda váilumis

- *Skuvlavázzin*
  - ◇ eretorrumat/unnánaš mieldeorrun/gaskkalduhttin, mii sorjá čuovvovaččain:
    - vehádatmánáide dárkkuhuvvon ovdaoahpahas ii leat oažžunsajis (ii virggálaš gielain iige vehádatgielain)
    - mearálaččat ja kvalitehta dáfus gierdameahtun skuvlasajit (albma ládje doaibmi skuvllaid dáfus bisttehis resurssat)
    - váttes ja várálaš skuvlageaidnu, mearálaččat ja kvalitehta dáfus bisttehis bálvalusat (sáhtu)
    - váhnemiid sosioekonomalaš buncaraggát
    - váhnemiid dilsivuohta sáddet mánáideaset mánáidgárddiide
    - luohttámuša váilun, mii guoská skuvlenuogádaga

- *Oahppanbohtosat (buorrešlájat skuvlema oažžun buot dásiin)*
  - ◇ eretorrumat/unnánaš mieldeorrun/gaskkalduhttin, masa laktása:

- nuppi dási ja alla dási skuvlema buriin menestumiin čadahan vehádatstudeanttaid ossodat (veardidettiin váldoálbmoga studeanttaid vástideaddjilágán statistihkaide)
- vehádatgielaid oahpahusa joatkahuvvan buot dásiin oahppanbohtosiid čilgejeaddji dagaldahkan
- vehádatmánáid (ja –rávesolbmuid) heajos lohkan- ja čállinmáhttu (dehe analfabetisma)
- ◊ vehádatmánáide geain leat sierradárbbut čuozihuvvon veahkkeprográmmat:
  - románaid gologlaš kultuvrii heivehuvvon sierradoaimmabijut
  - ráhkkanahetti luohkát (romána- ja eará mánáide, geat leat heajos sajádagas)
  - romána- (vehádat-) veahkit, gaskkusteaddjit/áššedovdit/bagadallit skuvllain ja stáhta skuvlaeiseválddiid olis
  - individuála oahpahušplánat
- Virggálaš giela sajádat skuvlemis ja ovttavveardásaš skuvlenvejolašvuodát
- Álbmotlaš vehádagaide gullelaš rávesolbmuid sierranas skuvlema dárbbut

13 artikla *[Ruossačujuhusat 4, 5, 6, 12, 14 artiklaide]*

1. Soahpamušbealit dovddastit oahpahušvuogádagaideaset rámaid siste álbmotlaš vehádagaide gullelaš olbmuid vuoigatvuoda vuodđudit ja hálldašit iežaset oahpahuš- ja skuvlenlágádusaideaset.

2. Dán vuoiġatvuoda atnimis eai šatta ekonomalaš geatnegasvuodat soahpamušbeliide.

1. vuoiġatvuoha vuodđudit ja hálddašit priváhta oahpahuš- ja skuvlenlágádusaid

Juridihkalaš ja institušuvnnalaš vuodđu:

- čielga juridihkalaš dáhkádusat dasa, ahte álbmotlaš vehádatolbmui lea vuoiġatvuoha vuodđudit priváhta oahppolágádusaid, skuvllaid ja universitehtaid

Lágalaš ja/dehe eará árut:

- ráddjehusat (dego oahpahušgiella)
- evttolašvuoha (dego ordnemat, mat gáibidit guovttágaskaš oassebeliid ovttalágán gaskavuoda doaladumi ja meannudeami)

Stáhta vuoiġatvuoha bearráigeahččat priváhta oahppolágádusaid (lágalašvuoha ja šládjabearráigeahčču)

2. eai ekonomalaš geatnegasvuodat stáhtii

- almmolaš njuolggadus: stáhtas ii ekonomalaš geatnegasvuoha vehkehít vehádagaid priváhta oahppolágádusaid vuodđudeamis
- čielga ja objektiivlaš juridihkalaš kritearat dárbblašlaččat stáhta ekonomalaš doarjaga addimis:

◇ jos priváhtaskuvllat leat álbmotlaš vehádagaid áidna vejolašvuolta oažžut vehádatgielalaš/guovttegielalaš skuvlema

◇ go lea jearaldat lohkomearálaččat unnit dehe vehádagain, main váilu sohkastáhta doarjja, ja main eai leat iežaset várit oahppolágádusaid vuodđudeapmái)

14 artikla [Ruossačujuhusat 4, 5, 6, 12, 13, 15 artiklaide]

1. Soahpamušbealit čatnasit dovddastit, ahte juohke álbmotlaš vehádatolbmoss lea vuoigatvuolta oahppat vehádatgielas.

2. Jos guovlluin, main orrot árbevirolaččat dehe mearkkašahtti mearri álbmotlaš vehádatolbmot, lea dárbahassii olu jearru, de soahpamušbealit vigget vejolašvuodaideaset mielde ja oahpahasvuogádagaideaset olis sihkkarastit, ahte dán vehádatolbmui leat dárbahassii buorit vejolašvuodát oažžut vehádatgiela oahpahusa dehe oahpahusa dánna gielain.

3. Dán artikla 2 lohku heivehuvvo dadi lági mielde, ahte dat ii váikkut virggálaš giela oahppamii dehe oahpahussii, mii dáhpuhuvvá dánna gielain.

1. Dan dovddasteapmi, ahte álbmotlaš vehádatolbmui lea vuoigatvuolta oahppat vehádatgiela

Lága dáhkidan vuoigatvuolta oahppat vehádatgiela

2. Dan ollašuvvan, ahte álbmotlaš vehádatolbmui lea vuoigatvuolta oahppat vehádatgielaset dehe oažžut oahpahusa dánna gielain

Doaibmabijut daid eavttuid sierranahttimii, mat leat dárbbášlaččat bajábealde máinnašuvvon vuoigatvuoda ollašuvvama várás:

- daid 'guovlluid, main orrot árbevirolaččat dehe mearkkašahtti mearri álbmotlaš vehádatolbmot' meroštallan (šielbmálohkomearit)
- gielladárbbuid ja 'dárbahassii stuora jearu' árvvoštallan

◇ dárkkes statistihkkadieđu oažžun, mii guoská álbmotlaš vehádagaid

◇ (geográfalaš gokčevašvuoda ja lohkomearálaš šielbmáárvvuid guoskevaš) dávvgasvuoda dárbu sierradiliide vástideamis

- lohkomearálaččat unna ja biđggiidan vehádagaid dárbbut

- dihto vehádatgielaid (omd. románagiella: sierraváttisvuodat) oahppama sierradoarjaga dárbu

- mearrádusdakhkama ovddasvástádus luohkáid/skuvllaid vuodđudeamis/giddemis ja vehádatgielaid/-gielalaš oahpahusa fállamis:

◇ báikkálaš- ja guovloeiseválddiid rolla

◇ váhnemiid oassálastin/konsultašuvdna mearrádusdahkanproseassain

Válljejuvvon konkrehtalaš doaibmavuogit ja daid geavada ollašuttin:

- vehádatgielaid/-gielalaš oahpahusa viidodat ja mearri (eaba cakka nuppiideaset eret)

◇ skuvlendásit ja diibmomearit

◇ almmolaš skuvlavuogádat/eahpeformála vehádatgielaid/-gielalaš oahpahas

- vehádatgiela oahpahusa bákkolašvuohta/eaktodáhtolašvuohta (jos välljenevttolaš, leago dat ovttaiduhtton ja mainna lágiin ovttaiduhtton skuvlla dábálaš oahpahasprográmmii)

- vehádatgiela/-gielalaš oahpahusa bistevasvuohta dásis nubbái

◇ almmolaš doarjja guovttegielalaš/mánnggagielalaš ovdaoahpahussii (almmolaš dehe priváhta)

◇ vehádatgielaid atnu skuvllaid loahppageahččalemiin ja sisabeassangeahččalemiin

◇ vehádatgielaid atnu alladási oahppolágádusain

▪ vehádatgielalaš/mánnggakultuvrralaš

universitehtaid vuodđudeapmi;

▪ vehádatstuđeanttaid dihtomearit

▪ vehádatgielaid atnu universitehtaid sisabeassan-/loahppageahččalemiin;

▪ dutkkusduođaštusaid dovddasteapmi

Resurssat:

- oahpaheaddjeskuvlen

- oahppogirjjit ja oahpahasmateriálat

- resurssaid juohkin: dássedettolaš ja soddjilis resurssaid dárbu earenoamáš gielalaš dárbbuid dávisteapmái

- guovttágaskasaš ovttasbargu sohkastáhtaiguin

- stáhta doarjja (ekonomalaš/logisttalaš) sotnabeaivve dollojuvvon oahpahussii/diimmuide ja eará almmolaš eaktodáhtolaš oahpahussii almmolaš skuvlavuogádaga olggobealde

3. Virggálaš giela oahppan

Virggálaš giela bákkolaš oahpaheapmi

Virggálaš giela oahpahusa kvaliteatta

Sierralágán virggálaš giela oahppama giellalávgunprográmmámet (sihke válljenvettolaččat ja bákkolaččat)

15 artikla [Ruossačujuhusat 4, 5, 6, 12, 14 artiklaide]

Soahpamušbealit duddjojot dárbašlaš diliid álbmotlaš vehádatolbmuid beaktilis oassálastimii kultur-, servodat- ja ekonomiijaeallimii sihke earenoamážit almmolaš áššiide, mat gusket sin.

- skuvlen konsultašuvvna/oassálastima áššin geahčadettiin álbmotlaš vehádatolbmuid oassálastima almmolaš áššiide
- skuvlen álbmotlaš vehádatolbmuid beaktilis almmolaš áššiide oassálastima reaidun
- álbmotlaš vehádahkii gullevaž rávesolbmuid ja mánáid beaktilis oassálastima mearkkašupmi
- álbmotlaš vehádatolbmuid mieldeorrun almmolaš oahppolágádusain (oahpaheaddjit, geat leat dahkamušas vehádatoahpahusain)
- álbmotlaš vehádagaidda skuvlenpolitihka ollašuttima biđggiideami váikkuhus

18 artikla [Ruossačujuhusat 4, 5, 12, 13, 14 artiklaide]

1. Soahpamušbealit vigget dárbbu mielde dahkat guovttá- ja mánggagaskasaš soahpamušaid eará stáhtaiguin, eandalii ránnástáhtaiguin sihkkarastit áššáigullelaš álbmotlaš vehádatolbmuid suodjaleami.

2. Soahpamušbealit ripmet dárbbu mielde doaimbajibuide roahkasmahttit ovttasbarggu riikkarájiid rastá.

- skuvlen guovttágaskasaš ja guvllolaš ovttasbarggu hápmin
- gažaldat eará stáhtaid skuvlen- ja oahppolágádusaid mieđihan dutkkusduođastusaid virggálaš dovddasteamis